

मैनका मान्छेहरु कथासङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र अन्तर्गत
पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको
द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सरिता पराजुली

क्याम्पस रोल नं. १९/०६८

त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-२९-१३८०-२००५

परीक्षा रोल नं. २२००५४

२०७४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत मैनाका मान्छेहरु कथासङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा सरिता पराजुलीले मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । शोधपत्र तयारीका क्रममा सामाग्री सङ्कलनदेखि शोधपत्र लेखन कार्यसम्म शोधार्थीको अथक मेहनत र परिश्रम परेको छ । मिहिनेत पूर्वक तयार गरिएको प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४ / /

.....

शोध निर्देशक

प्रा.डा. जगदीश चन्द्र भण्डारी

पाटन संयुक्त क्याम्पस,

नेपाली विभाग,

पाटनढोका, ललितपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभाग,

पाटनढोका, ललितपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पसका छात्रा सरिता पराजुलीले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तहको नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन शीर्षकको शोध पत्र उपयुक्त देखिएकोले सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

प्रा. डा. विश्वनाथ भण्डारी
विभागीय प्रमुख

प्रा. डा. जगदीश चन्द्र भण्डारी
शोध निर्देशक

ईश्वरचन्द्र ज्ञवाली
बाह्य परीक्षक

मिति : २०७४/०८/०९

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस, पाटनढोका, ललितपुरको नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं तहको पाठ्यांश परिपूर्तिका निमित्त प्रस्तुत **मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन** शीर्षकको शोध पत्र तयार गरिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु प्रा. डा. जगदीश चन्द्र भण्डारीज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यस शोधपत्रको तयारीको क्रममा आफ्नो अत्यन्त कार्यव्यस्तताबाट पनि यथाशक्य समय उपलब्ध गराई मलाई समुचित निर्देशन दिनुभएकोमा सर्वप्रथम शोध निर्देशक आदरणीय गुरु प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यस शोधपत्र तयारीका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलन गर्ने कार्यदेखि लिएर सोधपुछका क्रममा आफ्नो समय दिई पूर्ण सहयोग गर्नुहुने कथाकार हरिमाया भेटवालप्रति म हार्दिक आभारी छु । शोधपत्र तयारका निमित्त सदैव हौसला प्रेरणा एवं प्रोत्साहन दिई सहयोग पुऱ्याउनुहुने पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभागीय प्रमुख प्रा. डा. विश्वनाथ भण्डारी, स्नातकोत्तर कार्यक्रम संयोजक प्रा.डा. सुरेन्द्रवरसिंह थापा तथा सम्पूर्ण गुरुहरु एवं कर्मचारी परिवारप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा मलाई उत्साह, ऊर्जा प्रदान गर्ने मेरो परिवार एवं साथीहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, **मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन** शीर्षकको यो शोधपत्र आवश्यक मुल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७४ / /

शोधार्थी

सरिता पराजुली
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पाटन संयुक्त क्याम्पस
नेपाली विभाग

विषय सूचि

अध्याय १

शोध परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	समस्या कथन	१
१.३	शोध कार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्व कार्यको समीक्षा	२
१.५	शोध कार्यको औचित्य र महत्व	३
१.६	शोध कार्यको सीमा	३
१.७	शोध विधि	३
१.८	शोध पत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई

हरिमाया भेटवालको संक्षिप्त जीवनी र व्यक्तित्व

२.१	विषय प्रवेश	५
२.२	वाल्यकाल तथा शिक्षादीक्षा	५
२.३	सेवामा संलग्नता तथा रुची	५
२.४	विदेश भ्रमण	६
२.५	हरिमायाको व्यक्तित्व	६
२.६	नाटककार व्यक्तित्व	६
२.७	कवि व्यक्तित्व	७
२.८	निबन्धकार व्यक्तित्व	७
२.९	कथाकार व्यक्तित्व	७
२.१०	हरिमाया भेटवालको विधातत्व	८
२.११	सम्मान तथा पुरस्कार	८
२.१२	निष्कर्ष	८

अध्याय तिन

आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिमाया भेटवाल

३.१	विषय प्रवेश	१०
३.२	आधुनिक नेपाली कथाको परम्परा	१०
३.२.१	सामाजिक यथार्थवादी धारा	१२
३.२.२	प्रगतिवादी धारा	१३
३.२.३	नव चेतनावादी धारा	१३
३.२.४	समसामयिक धारा	१४
३.३	कथाकार हरिमाया भेटवालका कथागत प्रवृत्ति र मान्यता	१६
३.३.१	सामाजिक यथार्थवाद	१६
३.३.२	प्रगतिवादी नारीवाद	१७
३.३.३	प्रगतिवादी यथार्थवाद	१७
३.३.४	मानवतावाद	१८
३.३.५	पात्रगत सीमितता	१८
३.४	निष्कर्ष	१८

अध्याय चार

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको विधा तत्वपरक अध्ययन

४.१	विषय प्रवेश	१९
४.२	कथा परिचय	१९
४.३	कथा विश्लेषणका आधारहरु	२०
४.३.१	कथानक	२०
४.३.२	चरित्र वा पात्र	२०
४.३.३	परिवेश	२१
४.३.४	दृष्टिविन्दु	२१
४.३.५	भाषा शैली	२१
४.३.६	उद्देश्य	२१
४.४	मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको परिचय	२२
४.५	विधा तत्वका आधारमा केही कथाहरुको विश्लेषण	२२
४.५.१	हतकडी कथाको विश्लेषण	२२

४.५.२	कुकुरहरु रोइरहेकाछन् कथाको विश्लेषण	२४
४.५.३	यात्रा कथाको विश्लेषण	२६
४.५.४	सत्य बयानको साक्षी कथाको विश्लेषण	२८
४.५.५	फोटोफ्रेम कथाको विश्लेषण	३०
४.५.६	दिदीको माया कथाको विश्लेषण	३२
४.५.७	आँखाहरु मरेका छैनन् कथाको विश्लेषण	३४
४.५.८	रातो कोट कथाको विश्लेषण	३६
४.५.९	पर्खाइ कथाको विश्लेषण	३८
४.५.१०	बन्दुक र कलम कथाको विश्लेषण	४०
४.५.११	विवाह कथाको विश्लेषण	४२
४.५.१२	जिन्दावाद र मूर्दाबादका नाराहरु कथाको विश्लेषण	४४
४.५.१३	पारपाचुके कथाको विश्लेषण	४६
४.५.१४	बाँध फुटेपछि कथाको विश्लेषण	४८
४.५.१५	डी. भी. कथाको विश्लेषण	५०
४.५.१६	बर्दी कथाको विश्लेषण	५२
४.५.१७	कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ कथाको विश्लेषण	५४
४.५.१८	राजीनामा कथाको विश्लेषण	५६
४.६	तत्त्वगत आधारमा मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहका कथाहरुको मूल्याङ्कन	५९
४.६.१	कथानक	५९
४.६.२	चरित्र चित्रण	६०
४.६.३	परिवेश	६२
४.६.४	दृष्टिविन्दु	६२
४.६.५	उद्देश्य	६३
४.७	निष्कर्ष	६३

अध्याय पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१	उपसंहार	६५
५.२	निष्कर्ष	६७

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय

नेपाली कथाको आधुनिक कालको समसामयिक चरणमा देखापरेकी कथाकार हरिमाया भेटवालको जन्म विक्रम सम्बत २०२५ साल फागुन १८ गते भापा जिल्लाको लालपानी गा.वि.स.मा भएको थियो । उनको साहित्यिक यात्रा सपनाबोकेको आँखाहरु शीर्षकको कथा (२०५८) मधुपर्कमा प्रकाशित गरेर सुरु भएको हो । उनले कथा, कविता, नाटक, गीत जस्ता विधामा कलम चलाएकी छन् । त्यस्तै व्यङ्गात्मक लेखनमा पनि निकै अगाडि छन् । उनको मुख्य विधा भनेको नाटक र कथा नै हुन् । उनका जम्मा आधा दर्जनभन्दा बढी नाटकहरु मञ्चन भइसकेका छन् । उनका नाटकहरु सहिद रोएको देश (२०५५) , इतिहासको पुनरागमन (२०५६), मृत्युपत्र (२०६३), हराएकाहरु (२०६३), कतामरी (२०६५), माया (२०६६), आहाल नाटक सङ्ग्रह (२०६९) तथा कल्ली उपन्यास (२०७३) समेत प्रकाशित छन् । सामाजिक यथार्थवादी पृष्ठभूमिमा रचित कथाहरुमा समसामयिक घटनावली र युगीन यथार्थ अभिव्यक्त भएका छन् । हाम्रा समाजमा घटिरहने घटनाहरुलाई यथार्थ ढङ्गले प्रस्तुत गर्दै नारीलाई सीमान्तकृत वर्गीय चरित्रको रूपमा प्रस्तुत गरेकी छन् ।

हरिमाया भेटवालको मैनाका मान्छे कथा सङ्ग्रह भित्र नारीलाई दोस्रो दर्जाका प्राणी ठान्ने पुरुष मनोवृत्ति, द्वन्द्व, द्वन्द्वले पारेको असर, सुख दुःख, माया प्रेम, मिलन विछोड, विद्रोह परिवर्तन जस्ता मानवीय पक्ष पनि समावेश भएका छन् । उनका कथा सङ्ग्रहमा ग्रामीण समाजको यथार्थ चित्रण भएको पाइन्छ । उनका मैनाका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रह भित्र केन्द्रित भई विधा तात्विक दृष्टिले विश्लेषण गर्दै उक्त कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन गरिएको छ ।

१.२ समस्या कथन

नेपाली साहित्यको कविता, कथा, नाटक, निबन्ध , व्यङ्ग आदि विधामा कलम चलाएकी साहित्यिक स्रष्टा हरिमाया भेटवाल नेपाली कथा विधाको क्षेत्रमा सुपरिचित नाम हो । उनका कथाहरुको सामान्य टिका टिप्पणी र विश्लेषण भए पनि प्रस्तुत विधाको गहन विश्लेषण भएको पाइँदैन । विश्लेषण गर्ने क्रममा निम्न प्रश्नहरु उठाइएका छन् ।

क. हरिमाया भेटवालको व्यक्तिगत परिचय के कस्तो छ ?

ख. **मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहमा सङ्कलित कथाहरु के कस्ता प्रवृत्तिका छन्?**

१.३ शोध कार्यको उद्देश्य

प्रस्तुत शोध कार्यको उद्देश्य **मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको** विधापरक अध्ययन गर्नु हो । यसका साथसाथै शोध कार्यको प्रमुख उद्देश्य निम्न छन् :

क. हरिमाया भेटवालको परिचय गराउनु ।

ख. हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहमा रहेका कथाहरुको प्रवृत्ति** केलाउनु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

अहिलेको युगमा नेपाली साहित्य विविध विधाहरुको विधागत अध्ययन र विश्लेषण, अनुसन्धान पनि भएका छन् । हरिमाया भेटवालका समग्र विधाहरुको अध्ययन र गहन विश्लेषण भएको पाईँदैन तापनि उनका विधाहरुका वारेमा गरिएका चर्चा परिचर्चा एवम् अध्ययन विश्लेषण निम्न रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ :

दयाराम श्रेष्ठ (२०६६) ले **सूचक** पत्रिकाको सम्पादनमा नारी संवेदनाको उत्कृष्ट प्रस्तुति दिएर हरिमाया भेटवाल प्रगतिवादी नारी लेखिका भनेका छन् । उनले वर्ग विभेद, नेपाली समाजका परम्परागत मान्यताहरुलाई केन्द्रीय स्तरमा नै प्रयोग गरेर पारिजातले शुरु गरेको प्रगतिवादी धारको प्रतिनिधित्व उल्लेख गरेका छन् ।

लक्ष्मी उप्रेती (२०६८) ले नेपालको नारी कथाकार **प्रवृत्ति र प्रतिनिधि** कथा नामक पुस्तकमा देशको समसामयिक परिस्थिति र सामाजिक शैलीका विविध पाटा समेटेर सरल र स्वभाविक परिवेश भल्काँउदै कथा सिर्जना गर्ने र पाठकलाई कौतुहलताका साथ आकर्षण गर्न सक्ने शैली भएकी हरिमाया समाजका हरेक पात्रलाई उपस्थिति गराइ मनोवैज्ञानिक ढङ्गले कथा प्रस्तुत गर्ने कथाकार भनेका छन् ।

रजनी ढकाल (२०६९) ले नागरिक दैनिकमा निम्न वर्गको कथा शीर्षक दिएर हरिमायाको कथाकारीताको चर्चा गर्दै नारी कथाकारको रूपमा स्थापित आवाजविहिन मानिसका आवाज घन्काएर उल्लेख गरेकी छन् । कथाकारले आफूलाई भन्दा अरुका आवाज र अत्यन्त सुक्ष्म र सम्वेदनशील रूपमा कथामा उन्न सफल भएकी छिन् ।

रजनी ठकाल र गीता त्रिपाठी (२०७१) ले महिला लेखन प्रविधि र योगदान शीर्षकको पुस्तकमा हरिमाया भेटवाललाई विभिन्न सामाजिक समस्यामूलक प्रतिकात्मक र विम्वात्मक शैलिमा नारीका आर्थिक अवस्था, नारीका अधिकारविहिन अवस्था र देशमा व्याप्त यृद्ध र पीडाका घटना परिघटनाको चित्रण गरेर कथा लेख्ने कथाकारको रूपमा चिनाएका छन् ।

यसरी हरिमाया भेटवालका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रह भित्रका कथाकारहरुका सामान्य टिका टिप्पणी तथा समीक्षा भएका छन् । यहाँ कसैले भाषा शैली कसैले सामान्य प्रवृत्तिका वारेमा विश्लेषण गरेका पाइन्छन् । कथाको विधा तत्वको आधारमा कसैले पनि चर्चा गरेका छैनन् । यस अध्यायमा समग्र कथा सङ्ग्रह भित्रका सम्पूर्ण कथाकारहरुको विधागत विश्लेषणका विशेषता केलाएर शोध कार्य पूरा गरिएको छ ।

१.५ शोध कार्यको औचित्य र महत्व

साहित्यकारहरुमा हरिमाया भेटवालका वारेमा समालोचकहरुले विभिन्न पक्षबाट अध्ययन गरेका छन् । हरिमायाका कथा सङ्ग्रहमा रहेका केही कथाहरुको अध्ययन भए पनि सैद्धान्तिक आधारमा **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा भएका विधापरक अध्ययन नभएको हुँदा आजसम्म यस शोध कार्यको औचित्य पुष्टि भएको छ ।

१.६ शोध कार्यको सीमा

साहित्यकार हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा केन्द्रित रही विधापरक दृष्टिले अध्ययन र विश्लेषण गर्नु नै प्रस्तुत शोधकार्यको सीमा रहेको छ । उनका अन्य विधामा लेखिएका कृति तथा उक्त कथा सङ्ग्रहमा नभएका कथाहरुको यस शोधकार्यमा अध्ययन गरिएको छैन ।

१.७ शोध विधि

प्रस्तुत शोध कार्यका लागि निम्न लिखित सामग्री सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन, शोध विश्लेषण विधिको प्रयोग गरिएको छ :

क. सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोध कार्यमा **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन विधि अँगालिएको छ । सोधखोज सम्बन्धित सामग्रीको सङ्कलनमा पुस्तकालय तथा शोध नायक तथा सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग सम्पर्कलाई आधार बनाइ तयार गरिएको छ ।

ख. विश्लेषण विधि

प्रस्तुत शोध कार्य गर्दा प्राप्त भएका सामग्रीलाई वस्तुनिष्ठ र विश्लेषणात्मक रूपमा अध्ययन गरिएको छ । साथै विभिन्न विधाहरुका वारेमा साहित्यकार भेटवालसँग नै अनौपचारिक कुराकानी तथा सोधार्थीको शोधपत्र समेत आवश्यकता अनुसार सामग्री सङ्कलनको रूपमा प्रयोग गरिएको छ । यस अध्ययनमा शोध नायिकासँग फोन मार्फत कुराकानी गरी प्राथमिक स्रोत सामग्री जुटाइएको छ भने समसामयिक पत्रपत्रिकामा प्रकाशित विषयको लेख रचना जस्ता द्वितीय स्रोतलाई आधार बनाएर पुस्तकालयीय विधि प्रयोग गरिएको छ ।

१.८ शोध पत्रको रूपरेखा

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : हरिमाया भेटवालको सङ्क्षिप्त जीवनी र व्यक्तित्व

अध्याय तिन : आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिमाया भेटवाल

अध्याय चार : **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधा तत्वपरक अध्ययन

अध्याय पाँच : उपसंहार तथा निष्कर्ष

अध्याय दुई

हरिमाया भेटवालको सङ्क्षिप्त जीवनी र व्यक्तित्व

२.१ विषय प्रवेश

हरिमाया भेटवालको जीवनीको सामान्य परिचयका साथै साहित्यिक व्यक्तिको चिनारी यस अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

विक्रम सम्वत् २०२५ साल फागुन १८ गते पूर्वी नेपालको मेची अञ्चल झापा जिल्लाको लालपानीमा हरिमाया भेटवालको जन्म भएको थियो । हाल काठमाडौंमा बसोवास गर्दै आएका भेटवाल पिता डिल्लीराम भेटवाल र माता नरमाया भेटवालकी कान्छी छोरीको रूपमा जन्मिएकी हुन् ।

२.२ वाल्यकाल र शिक्षादीक्षा

साधारण परिवारमा जन्मिएकी हरिमाया भेटवालको वाल्यकाल माता पिता र दाइ दिदीकी प्यारी बनी अन्य ग्रामीण भूभागका वालवालिका जस्तै सरल रूपमा बित्यो । वाल्यकालदेखि नै कथा कविताका किताब पढ्न मन पराउने हरिमायालाई साहित्यप्रति रुची सानैदेखि नै थियो ।

श्री कन्काइ मा.वि. सुरुङ्गाबाट वि.सं. २०४५ सालमा एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरेकी हरिमायाको पढाइ एस.एल.सी.सम्म मात्र रह्यो । उनको उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अभिलाषा हुँदाहुँदै पनि वि.सं. २०४५ सालमा भोजपुर निवासी सहदेव विष्टसँग विवाह बन्धनमा बाँधिपछि आफ्नै पारिवारिक असहमतिका कारण अध्ययन अघि बढ्न सकेन । (शोध नायिकाबाट प्राप्त जानकारी)

२.३ सेवामा संलग्नता तथा रुची

हरिमाया भेटवाल निम्न लिखित कार्यमा संलग्न भई काम गर्दै आएका छन् :

२.३.१ सामाजिक सेवा

हरिमाया भेटवाल राजनीतिमा पनि आस्था राख्ने व्यक्तित्व हुन् । उनले ने.क.पा. एमालेको भातृ संगठन युवा संघ केन्द्रीय सदस्य, क्षेत्र नं २ सदस्य हुँदै जनसाँस्कृतिक मञ्च केन्द्रीय

सदस्यसम्म काम गरेको र २०५७ सालमा अपहरणमा परेपछि वितृष्णा पैदा भई राजनीतिबाट अलग भएको देखिन्छ ।

२.३.२ लेखन कार्य

विभिन्न समयमा लेखन कार्यलाई अगाडि बढाउँदै हरिमाया भेटवालले विक्रम सम्बत २०५९ देखि विक्रम सम्बत २०६३ सम्म दैनिक पत्रिका **अन्नपूर्ण पोष्ट** मा व्यङ्ग लेखहरु लेखे गरे पनि समय अभावका कारणले त्यसलाई पनि निरन्तरता दिन सकिनन् । तैपनि कान्तिपुर, अन्नपूर्ण पोष्ट, गरिमा जस्ता दैनिक तथा मासिक पत्रपत्रिकाहरुमा वेलावेलामा आफ्ना लेख रचनाहरु प्रकाशित गर्दै आइरहेकी छिन् ।

२.४ विदेश भ्रमण

हरिमाया भेटवालले २०६७ सालमा घुमफिर कै सिलसिलामा हङकङ, थाइल्याण्ड र भारतको भ्रमण गरेकी छिन् । उनको **कातामारी** नाटक २०७१ सालमा दक्षिण कोरियामा मञ्चन हुँदाको समयमा पनि त्यस देशको भ्रमण गर्ने अवसर मिलेको थियो ।

२.५ हरिमायाको व्यक्तित्व

वहुआयामिक व्यक्तित्व भएकी नारी सर्जकको रुपमा हरिमाया भेटवाललाई चिन्न सकिन्छ । उनको बहुआयामिक व्यक्तित्वमध्ये साहित्यिक व्यक्तित्व उच्च रहेको छ । उनको साहित्यिक व्यक्तित्वलाई नियाल्दा २०५५ सालमा उपक्रम पत्रिकाको बर्ष १ अंक २ **बोक्सीहरु छैनन्** र **हराएकाहरु** शीर्षकका नाटक प्रकाशित गरी नेपाली साहित्यमा प्रवेश गरेकी हुन् ।

हरिमाया भेटवाल वि.सं. २०५८ सालमा मधुपर्कको मंसिर अंकमा **सपना बोकेका आँखाहरु** शीर्षकको कथा प्रकाशित गरी कथा विधामा प्रवेश गरेकी हुन् । भेटवाल सामाजिक विकृति र विसंगति विरोधी कथाकार हुन् । समाजमा महिला र पुरुष बराबरी छन् र लैङ्गिक विभेद अन्त्य हुनु पर्छ भन्ने सन्देश उनले दिएकी छिन् ।

२.६ नाटककार व्यक्तित्व

हरिमाया भेटवालले आफ्ना साहित्यको औपचारिक थालनी नाटक विधाबाट गरेकी हुन् । वि.सं. २०५५ सालमा **बोक्सीहरु छैनन्** र **हराएकाहरु** शीर्षकका सडक नाटक प्रकाशित गरेर नेपाली नाट्य साहित्यको फाँटमा प्रवेश गरेकी हुन् । यसरी हेर्दा साहित्यकार

भेटवालको साहित्य यात्रा नाटक विधाबाट शुरुवात भएको देखिन्छ । हाल उनको आहाल (२०६९) एकाङ्की सङ्ग्रहको रूपमा प्रकाशित छ, जसमा सहिद रोएको देश (असन, इन्द्रचोक २०५५), इतिहासको पुनारागमन (चावहिल, असन, इन्द्रचोक २०५६), मृत्युपत्र (बसन्तपुर डवली, भृकुटी मण्डप, इन्द्रचोक २०६३), हराएकाहरु (असन डवली २०६३), आहाल (राष्ट्रिय नाचघर तथा गुरुकुल २०६४), कतामरी (दक्षिण कोरिया २०६५) र माया (राष्ट्रिय नाचघर, जमल २०६६) जस्ता नाटकहरु समावेश भएका छन् । उनको नाटक कतामरी (२०६५) नेपाल सरकारको तर्फबाट दक्षिण कोरियामा मञ्चन गरिएको थियो ।

२.७ कवि व्यक्तित्व

हरिमाया भेटवालको सर्वपथम वि.सं. २०५७ सालमा उत्सर्गका नायक र देश शीर्षकको कविता श्रद्धान्जली स्मारिकामा प्रकाशित गरेर नेपाली साहित्यको कविता क्षेत्रमा प्रवेश गरेकी हुन् । उनको कविता सङ्ग्रह त प्रकाशित भएको छैन । फुटकर कविताहरु विभिन्न समयमा पत्रपत्रिकामा छपाएर आफ्नो कविता यात्राको परिचय गराएकी छन् । उनका कविताका विशेष उदाहरणहरुमा सपना, नमूना गाँउ, नाम, म त यस्तो भाछु, दिन र म, रुपान्तरण, याद राख ठूल्दाइ, म खहरे नै हुन्छु प्रमुख रहेका छन् । उनको बाटो खोज्दै बाटोमा कविता सङ्ग्रह पनि प्रकाशित भएको छ, जसमा ५५ वटा कविता सङ्गृहीत छन् ।

२.८ निबन्धकार व्यक्तित्व

हरिमाया भेटवालको २०६८ सालमा स्मृति भित्र शीर्षकको आत्मपरक लेख स्वअस्तित्वको खोज पुस्तकमा प्रकाशित गरी आफूलाई निबन्धकारको रूपमा स्थापित गराएकी छन् । त्यस्तै विभिन्न समयमा पत्रपत्रिकामा लेख तथा व्यङ्ग लेखहरु छपाएर भेटवालले आफूलाई निबन्धकारको रूपमा चिनाएकी छन् । विशेष उदाहरणमा गाँउफर्के टिको र बहुदलमा के फरक?, हस्तिनापुरको दुर्योधन र आजका वकुल्ला बाजे, किन रुन्छन् स्यालहरु जूनतिर फर्किएर, आमालाई सम्झिएर छन् ।

२.९ कथाकार व्यक्तित्व

नेपाली साहित्यको कथा जगतमा २०५८ सालमा सपना बोकेका आँखाहरु शीर्षकको कथा मधुपर्कमा प्रकाशित गरी कथा लेखन आरम्भ गरेकी हुन् । भेटवालका साहित्यिक

व्यक्तित्वलाई केलाउँदा उनीलाई कथा, कविता र नाटक यी तिन वटै विधामा सफलता मिलेको छ । उनका कथा सङ्ग्रहमा नसमेटिएका कथाहरूको सूचि निम्नानुसार छ :

क्र.सं.	कथा	पत्रिका	साल
१	डिभोर्स	नवयुवा	२०६७
२	चिहान डाँडामा	समय	२०६२
३	देश हस्तान्तरण	नवयुवा	२०६२
४	प्रेरणा	मधुपर्क	२०६३

२.१० हरिमाया भेटवालको विधातत्व

हरिमाया भेटवालको विधातत्वको चर्चा गर्दा एक स्थापित साहित्यकारको रूपमा परिचित छिन् । साहित्यको विविध विधामा कलम चलाए पनि उनलाई सर्वाधिक सफलता कथा विधामा मिलेको छ । कथा विधामा भेटवाल आधुनिक प्रगतिवादी कथाकारका रूपमा परिचित छिन् । हालसम्म भेटवालका प्रकाशित कृतिहरूमा कथा विधा अन्तरगत दोस्रो दर्जा (२०६३) र **मैनका मान्छेहरू** (२०६८), नाटक विधा अन्तरगत आहाल (२०६९) एकाङ्की सङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । त्यस्तै निबन्ध विधामा स्मृतिको खोज, स्वअस्तित्वको खोज (२०६८) पुस्तकमा प्रकाशित भएका छन् ।

२.११ सम्मान तथा पुरस्कार

हरिमाया भेटवालले नेपाली साहित्यमा महत्वपूर्ण योगदान दिएकी छन् । उनले नेपाली साहित्यमा दिएको योगदानलाई कदर स्वरूप विभिन्न समयमा विभिन्न क्षेत्रबाट मान सम्मान तथा पुरस्कारहरू प्राप्त गरेकी छन् । उनलाई सांस्कृतिक साहित्य पुरस्कार (२०५७), नागार्जुन वार्षिक साहित्य पुरस्कार (२०६३), दीपज्योति साहित्य सम्मान (२०७०) र शर्मा मुडवरी मोतिराम काव्य पुरस्कार (२०७०) ले विभूषित गरिएको छ ।

२.१२ निष्कर्ष

वहुमुखी प्रतिभाकी धनी हरिमाया भेटवालको जीवनी अध्ययन गर्दा उनी साहित्यका कविता, कथा र नाटक जस्ता विधामा वढी चर्चित छिन् । उनका नाटकहरू आधा दर्जनभन्दा वढी

काठमाडौंका विभिन्न स्थानमा मञ्चन भएका छन् । उनको कतामरी नेपाल सरकारका तर्फबाट दक्षिण कोरियामा मञ्चन भएको थियो उनले विदेश भ्रमणका थुप्रै अनुभव बटुलेकी छन् । उनको साहित्य सिर्जनामा त्यत्तिकै संलग्नता र रुची देखिन्छ । हालसम्म उनका दुईवटा कथा सङ्ग्रहहरू प्रकाशित भइ सकेका छन् । नारीहरूले भोगेका पीडा, वेदना, शोषण, दमनलाई विशेष विषय बनाएर लेखिएका उनका कथाहरू प्रगतिशील यथार्थवादमा आधारित छन् । समसामयिक विषयमा नविनता प्रदान गर्दै कलम चलाउने हरिमाया शक्तिशाली नारी कथाकार हुन् ।

अध्याय तिन

आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिमाया भेटवाल

३.१ विषय प्रवेश

आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा देखा परेकी हरिमाया भेटवालले कविता, कथा, निबन्ध, नाटकका साथै उपन्यास पनि लेखेकी छन् । हालसालै कल्ली (२०७४) उपन्यास प्रकाशित भएको छ । यिनले समाजमा घटेका घटनाहरूलाई आधार बनाई साहित्य सिर्जना गरेकी छन् । यस अध्यायमा आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिमाया भेटवालका कथा तथा उनका प्रवृत्तिका बारेमा विश्लेषण गरिएको छ ।

३.२ आधुनिक नेपाली कथाको परम्परा

कथा निश्चित संरचनामा बाँधिएको गद्य विधा हो । परापूर्वकालदेखि नै कथा भन्ने र सुन्ने गरेको पाइन्छ । नेपाली भाषामा लेखिएको कथाको इतिहासको जम्मा समय सवा दुई सय वर्ष जति भएको पाइन्छ । यस परम्परालाई प्रारम्भिक कालखण्ड (१८२७-१९५७), माध्यमिक कालखण्ड (१९५८-१९९९) र आधुनिक कालखण्ड (१९९२-हालसम्म) गरी अध्ययन गरिएको छ ।

क. प्रारम्भिक काल

नेपाली कथाको प्रारम्भिक कालमा वि.सं. १८२७ मा शक्तिवल्लभ अर्ज्यालले महाभारत विराटपर्वको नेपाली अनुवाद गरे । गोरखापत्रको प्रकाशनपूर्वका अवधिमा लेखिएका नेपाली कथाको प्रवृत्ति हेर्दा महाभारत, रामायण, हितोपदेश, स्वस्थानी, श्रीमद्भागवत जस्ता विभिन्न धर्मग्रन्थहरूलाई केन्द्रबिन्दु बनाएर लेखिएका कथाहरू पाइन्छन् । यस कालखण्डका अन्य कथाहरूमा भानुदत्तको 'हितोपदेश मित्रलाभ' (१८३३), रामचन्द्र उपाध्यायको लक्ष्मीधर्मसम्वाद, शक्तिवल्लभ अर्ज्यालको हास्यकदम्ब (१८५५-१९५५), अज्ञात लेखकको शुकबहत्तरी (१९४८), भुवमानसिंहको महर्ग निवारण (१९४९), अज्ञात लेखकको सत्रसेनको कथा (१९५५), आदि प्रसिद्ध छन् । प्रारम्भिक कालका कथाहरूमा विधागत सचेतता पाइँदैन । परम्पराकालदेखिका आख्यान लोकप्रिय हुँदै आएकाले यसको प्रकार्यात्मक उद्देश्यलाई दृष्टिगत गरेर विद्वानहरूले संस्कृतका ती भाव र विचारलाई पाठकसामु पुऱ्याउने लक्ष्य राखे तर ती सिर्जनशील कथा नभई अनुवाद मात्र थिए ।

ख. माध्यमिक काल

वि.सं. १९५८ देखि गोरखापत्रमा प्रकाशित भएका कथाहरूबाट माध्यमिक काल सुरु भएको हो । यस कालमा नेपाल बाहिरबाट माधवी (१९६५), गोर्खाली (१९७२), चन्द्रिका (१९७४), राजभक्ति (१९८३) आदि पत्रिकाहरूको प्रकाशनबाट कथाको विकासक्रममा सघाउ पुऱ्याएता पनि देहरादूनको गोरखा संसार (१९८३) ले पुऱ्याएको सघाउ ज्यादै महत्वपूर्ण रह्यो ।

ग. आधुनिक काल

वि.सं. १९९२ यता इतिहासको लामो बहाइको क्रममा साहित्यिक विधाले पनि आफ्नो स्वरुपलाई पटक पटक परिवर्तन गरेको तथ्य अध्ययनका सन्दर्भमा प्रशस्त देख्न पाइन्छ । समाज गतिशील र जीवन्त हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा भन्दा निरङ्कुश शासनतन्त्रले जतिजति दमन गर्दै थियो, त्यतिनै प्रतिशोधका भावनाले उग्र रूप लिदै थियो । वि.सं. १९९७ को सहिद काण्ड विद्रोहको ज्वाला बनेर दन्कैँ थियो । अन्ततः २००७ सालमा क्रुर राणा शासनको अन्त्य भई देशले राजनीतिक कोल्टे फेऱ्यो । लेखकहरूले खुलेर लेख्न पाउने वातावरण सिर्जना भयो । वि.सं. २००७ सालको क्रान्तिपश्चात् जनताले जेजति कुरा आशा गरेका थिए, ती सबै कुरा पूरा हुन सकेको अनुभव गर्न पाएनन् । देश वर्तमान अवस्थामा आइपुग्दा पनि राजनैतिक संक्रमण, हिंसा, प्रतिहिंसाबाट गुञ्जिएको छ ।

आधुनिकताको निर्धारण सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक परिस्थितिको प्रभावले गर्दा चेतनशील समुदायले तयार पारेको मानसिकताबाट अभिव्यक्त भावना तथा विचारका आधारमा गरिन्छ । साहित्यमा आधुनिकताको अर्थ भौतिक नभएर अनुभूतिजन्य हुन्छ । सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक परिवर्तनले पुरानो परम्परालाई भत्काएर नयाँ परम्पराको आमन्त्रण गर्दछ । आधुनिकताको परिप्रेक्षमा नेपाली कथालाई निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ ।

क. पाश्चात्य मान्यताअनुसारको संरचनाभिन्न कथा आवद्ध हुनु ।

ख. समाज सापेक्ष, मनोवैज्ञानिक तथा मानवशास्त्रको आधारमा आफ्नो विधागत अस्तित्व कायम गर्न खोज्नु ।

ग. पत्रकारितासँग संलग्नता, मुद्रण प्रकाशनको विस्तार, संग्रहहरूको सम्पादन र वितरण, समालोचकीय मापदण्डको निर्धारण, संस्थागत अभिप्रेरणाको पृष्ठभूमिजस्ता कारणले कथाको विधागत रूपले सशक्तिकरण हुनु ।

ऐतिहासिक प्रसङ्गमा नेपाली कथामा **आधुनिकता** भनेर हामी जुन मूल्यलाई अधि साँझौँ, वास्तवमा त्यही हो यथार्थवाद (श्रेष्ठ, २०५९ : १९) । यसरी हेर्दा के देखिन्छ भने आधुनिककालको प्रारम्भ हुनुमा परम्पराबाट चल्दै आएका रूप र कथ्यमा परिवर्तन आउनु आवश्यक हुँदोरहेछ ।

नेपाली कथामा आधुनिक कालसम्म आइपुग्दा विभिन्न धाराहरू देखापरेको पाइन्छ । जसलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

३.२.१ सामाजिक यथार्थवादी धारा

नेपाली कथालाई माध्यामिक कालको परिस्थितिबाट आधुनिक कालमा परिस्थापित गराउने काम सामाजिक यथार्थवादी धाराबाटै आएको हो । वस्तुतः यथार्थवाद सुधारक साहित्यको प्रथम अस्त्र हो । कुनै पनि सामाजिक स्थितिप्रति विद्रोह गर्दा साहित्यकारले त्यसको यथार्थ चित्र उपस्थित गर्दछन् । सामान्यतया समाजशास्त्रीय चिन्तनका आधारमा 'यथार्थवाद' भन्नाले सामाजिक यथार्थवाद नै बुझिन्छ । (जोशी, २०५७ : ३६) ।

कथाकार गुरुप्रसाद मैनाली यस सम्प्रदायका अधिष्ठता भएकाले उनलाई प्रथम कथाकार मानिन्छ । आदर्शबाट प्रेरित भएकोले आदर्शोन्मुख यार्थवादसम्म उनको मूल प्रवृत्ति देखिन्छ । वि. सं. १९९१ देखि उनको अवतरण भए यता करिब तिन दशकको समयविधि सामाजिक यथार्थवादको परम्परा विकसित हुँदै गएको पाइन्छ । हाम्रो समाज मूलतः हिन्दु संस्कृतिबाट प्रभावित भएको हुनाले यथार्थवादी कथामा आदर्शको जलप लागेको हो । वि. सं. २००० को दशकमा यो धाराले भन् समाजको विकृति विसङ्गतिका रहस्यहरू खोल्न पुग्यो ।

यसरी आधुनिक मूल्यलाई धारण र निर्वाह गर्न सक्ने सामर्थ्य यस धारामा रहेको हुँदा २००७ को राजनैतिक घटनाक्रममा यसले आफ्नो मौलिक स्वरूपलाई मुखरित गर्न सफल रह्यो । यस धाराका कथाकारहरूमा गुरुप्रसाद मैनाली, पुष्कर शम्शेर, बालकृष्ण सम, इन्द्र सुनदास, पूर्णदास श्रेष्ठ, हृदयसिंह प्रधान, रुपनारायण सिंह , शिवकुमार राई, शंकर कोइराला, दौलत विक्रम विष्ट, लिलवहादुर क्षेत्री, रुद्रराज पाण्डे आदि हुन् ।

३.२.२ प्रगतिवादी धारा

प्रगतिवाद मूलतः समाजवादी यथार्थवादका धर्तीमा मार्क्सवादी दर्शनको विजारोपणबाट उम्रिएको सिद्धान्त हो । प्रगतिवादी कथाकारहरु किसान, मजदुर र सर्वहारा जस्ता समाजका तल्लो वर्गप्रति विशेष ध्यान दिने, उनीहरुको दुःख मोचनमा मार्क्सवादी ढंगले गर्ने कुरा गर्दछन् । (जोशी २०५७:५७)

प्रगतिवाद आधुनिक नेपाली कथाको परम्परा प्रतिस्थापित भएदेखि नै जनसाहित्यको पूर्वाभास पाइन्छ । तत्कालीन राजनीतिक परिस्थितिले गर्दा कथाकारहरुले आफूभिन्न उब्जिएको जनवादी चेतनालाई सोभै व्यक्त गर्न सकेनन् तर शोषक वर्गको अन्याय, अत्याचार, गरिबी, सामन्ती संस्कारको सिकार बनेर नारकीय जीवन विताउन विवस जनताको पीडालाई आफूना रचनाभिन्न समावेश गर्न थाले । वि.सं. २००६ मा गरिव कथा लिएर रमेश विकल देखापर्दा राणा शासन मृत अवस्थामा पुगेको थियो । वि.सं.२००७ मा राणा शासन अन्त्य भएपछि प्रगतिवादले मौलाउने वातावरण पायो । नखु जेल जीवनमै जनसाहित्य मण्डल खोलेर प्रगतिशील साहित्यलाई नेपाली वाङ्मयमा प्रतिस्थापित गर्ने महत्वपूर्ण प्रयास गरेका थिए । त्यसै गरी जनयुग २००९, जनविकास २०१०, जनसाहित्य २०११, साहित्य २०१६ जस्ता पत्रपत्रिकाहरु प्रकाशित भए । काठमाडौं र बनारसमा अध्ययन गर्न वसेका विद्यार्थीहरुले पनि विशेष गरेर प्रगतिवादी कथामा बढी अभ्यास गरे (श्रेष्ठ २०५९:२१) ।

मार्क्स तथा एङ्गल्सको दार्शनिक आधारबाट शुरुभएको प्रगतिवादी धाराले समय क्रममा आफूलाई परिवर्तन र परिमार्जन गर्दै आइरहेको छ । यस धाराका कथाकारहरु डी पी अधिकारी, भवानी घिमिरे, यज्ञप्रसाद आचार्य, बालकृष्ण पोखरेल, तारानाथ शर्मा, कृष्णप्रसाद सर्वहारा, चूडामणि रेग्मी, जगदीश नेपाली आदि हुन् । यस धाराको गतिमा २०२० को दशकदेखि योगदान दिने कथाकारहरु खगेन्द्र संग्रौला, विजय चालिसे, हरिहर खनाल, ऋषिराज बराल, नारायण ढकाल, सञ्जय थापा आदि हुन् ।

३.२.३ समसामयिक धारा

वि.सं. २०४० को दशक यता आधुनिक चरणमा लगेकाहरुमध्ये केही सामाजिक यथार्थ तर्फ, केही मनोविज्ञान तर्फ, केही प्रगतिवाद तर्फ, केही विसंगतिवादतर्फ लागे । समकालीन नेपाली कथाहरुले स्वैर कल्पनालाई शैली बनाएर भावना होइन तार्किक विचारको कोणबाट

तौलने काम गरे । विषय वस्तुको खोजी गर्दा एकान्त होइन मानिसको कोलाहलबाट खोज्न पुगेको देखिन्छ । नेपाली कथाको विकास क्रममा त्यत्रो समय पार गरेर वर्तमान समयसम्म आइपुगेका कथाले आफ्ना स्वरूप परिवर्तन गर्नुका साथै विविध प्रयोगको रूप पनि निर्धारण गरेको कुरा स्वतसिद्ध हुन्छ । अझ भविष्यमा विश्वव्यापी चेतना अङ्गीकार गरी आफू रचिने छ भन्ने कुरामा निश्चित रहन सकिन्छ किनभने अहिले नेपाली कथामा नवीन प्रवृत्तिका साथ नयाँ नयाँ संभावनाको द्वार खोलिएको छ जसबाट कथको विकासमा अझ सुदृढता थपिने छ ।

आधुनिक कालमा कथा विधाको नितान्त नवीन विधिको मिश्रित रूप बुनेर नौलो अनुहार र प्रकृतिका साथ प्रस्तुत भएको छ । परम्परागत कथा तत्वको मान्यतामा रहेर बल जफत कथा तत्व औँल्याउने प्रयास गर्नु भनेको साहित्यको विकासमा अग्रगमन कदापि हुन सक्दैन । आजको विश्वव्यापी सूचना प्रविधिको रूपमा पुरानो आधुनिकतावादको पनि औपचारिक अपहरण भइ सकेको छ । वि.सं.२०४६ चैत्र २६ गते बहुदलीय व्यवस्थाको घोषणा भएपछि राजनीतिक, आर्थिक, सांस्कृतिक क्षेत्रमा परिवर्तन र विकृति संगसंगै विकसित भएको देखिन्छ । यस अवधिमा राष्ट्र र राष्ट्रियता माथि घात प्रतिघातको अवस्था, हरेक कुरामा पार्टीकरण, राजनीतिमा उत्तरदायित्वको अभाव, अनुशासनहीनता, सत्ता भोग र शक्तिको दुरुपयोग, चाकडीवाज, माओवादी जनयुद्ध, सरकारी दमन जस्ता प्रजातन्त्रका नाममा गरिएका मनपरी तन्त्र र त्यसबाट उत्पन्न विकृतिपूर्ण सामाजिक अवस्थामा हुर्किरहेका आजका कथा अनौठो संस्कारका साथ विकसित हुँदै गएको देखिन्छ । भौगोलिक आधारमा मात्र होइन कथाकारले देखाउने यथार्थप्रतिको सम्बेदना र जीवनप्रतिको अभिव्यक्तिबाट विगतको कथासँग भिन्न भएको पाइन्छ ।

देशमा आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, सांस्कृतिक आदि क्षेत्रमा षड्यन्त्र, राष्ट्रियता माथिको खेलवाड, मानवीय मूल्य र सम्बेदनशीलतामा आएको ह्रासले गर्दा राजनीतिक स्वतन्त्रता त डरलाग्दो रूपमा बदलिन थालेको पाइन्छ । यस्तै अनुभुति, विकृति र विसंगति पोखिएका कथाहरु हुन् – नयराज पाण्डेको रोग, मनु ब्राजाकीको भविष्य यात्रा, देविप्रसाद सुवेदीको लालवीरको सहादत, खगेन्द्र संग्रौलाको विवेक खरिद विक्री डिपो वरिपरि, परिस्थितिनारायण ढकालको गद्दार ९६, किसन थापाको अधिरको स्थिति, गोरखबहादुर सिंहको भाषणको तयारी, ध्रुवचन्द्र गौतमको अनुसन्धान, भाउपन्थीको तन्त्र, ध्रुव सापकोटको बिजुलीवजार आदि ।

आज आएर समकालीन यथार्थ अनुभवलाई वैयक्तिकतामा ढालिएको पाइन्छ । अधिकांश कथाहरु समाजतिर भन्दा आफैतिर फर्केका छन् तर पनि समाजको चित्रण गरिएको भेटिन्छ । मानवीय सम्बन्धको जटिलता र अँध्यारो परिस्थितिमा कथाकारले आफ्नै अनुभवको उज्यालोको आधारमा हेरेको पाइन्छ । 'जहाँ वर्तमानको भोगाइ रहन्छ, त्यही कला हुन्छ' भन्ने मान्यतामा देखापरेका कथाहरु हुन्- वालकृष्ण पोखरेलको डेवोराह, महेशविक्रम शाहको चम्पी वा यात्राहरु जुन कहिल्यै टुङ्गिदैनन् , नारायण ढकालको बहिरगमन , मोहनराज शर्माको महाशून्य, गोविन्दप्रसाद कुसुमको सहरी अक्टोपास र जिन्दगी, रमेश क्षितिजको अनुत्तरित, राजेन्द्र पराजुलीको विकल्प यात्रा आदि । यसरी ०४६ पछिका कथाहरुको विश्लेषण गर्दा के भन्न सकिन्छ भने मानवीय जीवनका वैयक्तिक र सामाजिक यथार्थलाई नवीन सन्दर्भमा कथाले स्पर्श गरेको देखिन्छ । प्रजातन्त्रको स्थापना पश्चात देशमा देखिएका विकृतिहरुको निन्दा पनि आजका कथाले गरेको पाइन्छ । यस कारण यी कथाहरुको परिवेश मूलरूपमा आफ्नो समयसित साक्षात्कार गर्नु हो । पारिवारिक तथा सामाजिक स्तरमा व्यक्ति र समाजका सम्बन्धहरुलाई प्रकट गरिएको छ । परम्परागत रुढिवादी मान्यता र संस्कृतिलाई च्युत गरेर नवीन मूल्यहरुतर्फ अग्रसर भएको सन्दर्भमा मात्र होइन यी कथाले गाँउ, सहर र अन्तरराष्ट्रिय स्तरका विषयवस्तु टिपेर पनि परिवेशको विविधतालाई स्पष्ट पारेका छन् (थापा २०६९:१८२) ।

यस अवधिका कथाहरुमा तथ्य अनुरूप भाषा शिल्पको आयोजना गरिएको पाइन्छ । खास गरेर ०४६ साल पछिका कथाहरुमा भाषिक स्तर भने विविध प्रयोग र तिनका परिणामले पनि भाषामा सरलता अपनाएको पाइन्छ । यस कारण पनि यस युगका कथाको मर्म बुझ्न सजिलो भएको छ । जब जब अभिव्यक्ति स्वतन्त्रतामाथि अड्कुश लगाइन्छ तब व्यङ्ग प्रयोग गरेको पाइन्छ । अवकथ्य स्तरमा नव संवेदनाले शिल्पलाई नयाँ रूप प्रदान गर्न लागेको देखिन्छ । यस अवधिको सुरुदेखि नै शिल्पप्रति सचेत भएको र पाठकलाई तान्ने अस्त्रको रूपमा यसलाई स्वीकार्न थालिएको पाइन्छ ।

३.३ कथाकार हरिमाया भेटवालका कथागत प्रवृत्ति र मान्यता

नेपाली कथा फाँटमा प्रगतिशील कथाकारका रूपमा परिचित नाम हो हरिमाया भेटवाल । उनका कथागत प्रवृत्ति निम्नानुसार छन्:

३.३.१ सामाजिक यथार्थवाद

नेपाली कथा विधा वि.सं. १९९२ देखि मनोवैज्ञानिक धारा र प्रगतिवादी यथार्थवादी धारा अधिबढिरहेको छ भने यसै यथार्थवादी धारा अन्तरगत समाजवादी यथार्थवादी धाराको रूपमा हरिमाया भेटवाललाई राख्न सकिन्छ । आज जे छ भोलि पनि त्यही रहनु पर्छ भन्ने यथार्थ स्थितिपूर्ण मान्यतालाई यसले दार्शनिक निषेध गर्दै यथास्थितिले मानवको विकासमा स्वभाविकरुमा गतिशीलतालाई आउन बाधापुऱ्याँउछ भन्ने मान्यतालाई प्रगतिवादी धाराले अधि सार्दछ । आधुनिक नेपाली कथा विधाको उत्तरवर्ती चरणमा समाजवादी यथार्थलाई आत्मासाथ गरी कथा लेख्ने नारीवादी कथाकारको रूपमा उनी पर्दछिन् (उप्रेती २०६८:८२) ।

३.३.२ प्रगतिवादी नारीवाद

नारीवादी कथाकार भेटवालले आफ्ना कथाहरूमा कार्ल मार्क्सले प्रतिपादन गरेका वैचारिक द्वन्द्वात्मक भौतिकवादलाई आत्मासात गरेकी छिन् । भेटवालले यही मार्क्सवादी वैचारिक दर्शनलाई आफ्ना कथामा उठाएकी छिन् । 'कुनै पनि साहित्यिक रचनामा द्वन्द्वात्मक भौतिकवादी विचारलाई आत्मासाथ गरी त्यही वैचारिक सिद्धान्त अनुरूप व्याख्या, विश्लेषण र चित्रण गर्ने मार्क्सवादी दृष्टिकोण विशेषलाई समाजवादी यथार्थवाद भनिन्छ' ।

पाश्चात्य साहित्यमा नारीवादी समालोचना ७० को दशकमा आरम्भ भएर ८० को दशकमा यसले साहित्यिक सिद्धान्तको रूपमा प्रतिस्थापित गरायो । साहित्यिक समालोचकहरू ७० को दशकदेखि नारीवादी समालोचनात्मक चिन्तन आरम्भ भएको पाइन्छ ।

पितृसत्तात्मकताको चुनौतीलाई चिदै ६० को दशकपछि पाश्चात्य जगतमा नारीवादी आन्दोलन सुरु भएको पाइन्छ । (त्रिपाठी, २०६७:२८) लैङ्गिक समानताको मूल नारा सहित उदाएको नारीवादले नारी अस्तित्वको खोजी गरेको पाइन्छ । नेपाली साहित्यमा २००७ सालपछि प्रगतिवादी आन्दोलन पश्चात नारी मुक्तिको चिन्तन गर्न थालियो । नारी लेखनका कुरा गर्दा नारी लेखकका धेरै नाम आउलान् तर मार्क्सवादी चिन्तनबाट प्रवाहित महिला वाहेक कसैले पनि नारी अस्मिताको सही र वस्तुवादी प्रश्न उठाएको पाइँदैन । हरिमाया भेटवालले प्रगतिवादी नारीवादलाई आफ्ना कथाहरूमा प्रस्तुत गरेकी छिन् ।

३.३.३ प्रगतिवादी यथार्थवाद

समाजको प्रगतिउन्मुखता नै प्रगतिवादी साहित्य हो । समाजलाई यथास्थितिमा होइन आलोचनात्मक ढङ्गले सदा गतिशील रूपमा हेर्ने काम प्रगतिवादी साहित्यकारहरूले गर्दछन् । प्रगतिवादी साहित्यका रचनाका पात्रहरू समाजका निम्न वर्गीय चरित्रहरू हुन्छन् । समाजको आर्थिक विपन्नताबाट सिर्जित मानव जीवनका दर्द आदिलाई यथार्थ रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुन्छ । भेटवालको **मैनका मान्छेहरू** २०६८ कथा सङ्ग्रहका कथाहरू पनि प्रगतिउन्मुख देखिन्छन् । उनको **हतकडी** कथामा नारी पुरुषबीचको अन्याय र असमानताको चित्रण भएको छ । **फोटोप्रेम** कथामा देशमा भएको राजनैतिक अस्तव्यस्तताले सर्वसाधारण जनतामा परेको प्रभाव देखाइएको छ । **आँखाहरू मरेका छैनन्** कथामा समाजमा महिला पुरुषबीच हुने भेदभावले निम्तने कारुणिक र दर्दनाक अवस्थाको विरोध गरिएको छ । **राजीनामा** कथामा राज्यको माथिल्लो निकायमा पनि महिला विभेदको सिकार बन्नु पर्ने जस्तो दयनीय अवस्थाको चित्रण पाइन्छ । यसरी भेटवालले देशको सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक कुराले पारेको प्रभाव र समाजमा हुने नारी पुरुषबीचको असमानता, अन्याय, अत्याचर, विकृति, विसंगति आदिलाई विषयवस्तु बनाइ समाजलाई परिवर्तनतर्फ उन्मुख गराउन खोजिएको देखिन्छ ।

३.३.४ मानवतावाद

हरिमाया भेटवालले आफ्ना कथाहरूमा मानवतावादी विचारधारा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । समाजमा रहेका अनाथ, असाहाय, गरिव, निमुखा, अन्धा, अपाङ्गहरू प्रति सहानुभूति प्रकट गर्दै सम्पन्न वर्गका व्यक्तिहरूले त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई मानवका रूपमा व्यवहार नगरेको गुनासो भेटवालको कथामा पाइन्छ । उच्च वर्गमा मानिसहरूमा दया, माया, प्रेम, सहयोग, सद्भाव, आत्मीयता र सहानुभूति जस्ता मानवीय संवेदना नभएको उल्लेख गर्दै मानवीयता र भाइचाराको लागि आह्वान समेत गरेकी छन् । शोषित तथा पीडित वर्ग प्रति प्रकट भएका सत्य वयानका साक्षी, बर्दी , राजीनामा, जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरू आदि कथाहरूमा मानवतावादी स्वर गुन्जिएको पाइन्छ । यसरी मानवतावादी विचारधारालाई प्रस्तुत गरी समाजमा सामाजिक सदभाव र मेलमिलापको सन्देश दिन उनका कथाहरू सक्षम देखिन्छन् ।

३.३.५ पात्रगत सीमितता

हरिमाया भेटवालका अधिकांश कथाहरुमा सीमित पात्रको प्रयोग भएको पाइन्छ । तिनै पात्रहरुलाई वर्गगत पात्रका रूपमा उपस्थित गराई तिनका चरित्रहरुलाई आफ्नै हिसाबले चित्रण गराएकी छिन् । उनका कथामा प्रायः जसो सत् र असत्, धनी र गरिब, शिक्षित र अशिक्षित जस्ता दुई वर्गमा चरित्रहरु उपस्थित गराएकी छिन् । यी पात्रहरुले कहीं कसैलाई शोषण गर्ने, दबाउने तथा कतै कसैलाई सहानुभूति दर्शाउने काम भएको पाइन्छ । समग्रमा सीमित पात्रहरु मार्फत समाज शिक्षित हुनु पर्ने सन्देश दिएकी छिन् ।

३.४ निष्कर्ष

हरिमाया भेटवाल प्रगतिशील नारीवादी लेखिका हुन् । उनको दोस्रो कृति मैनाका मान्छेहरु (२०६८) कथा सङ्ग्रह जीवन जिउने क्रममा फरक फरक रङको प्रतिविम्ब हो । यसमा मान्छेले भोगेका घात प्रतिघात, पीडा, वेदनाहरुलाई उजागर गरिएको छ । सामाजिक समस्याको ज्वालामा मान्छेले पगिलनु पर्ने अवस्थालाई टङ्कारो रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । हरिमाया भेटवाल प्रगतिवादी कथाकार भएकीले यस मैनाका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहका कथाहरुमध्ये हतकडी, यात्रा, फोटोप्रेम, दिदीको माया, रातो कोट, पर्खाई, विवाह, कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ, राजीनामा निम्न वर्गीय जीवन स्थितिलाई अति सहज र स्वाभाविक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ । उनले आफ्नो कथाहरुमा लैङ्गिक विभेद विरुद्ध आवाज उठाउँदै नारीको श्रमको मूल्य हुनु पर्छ भन्ने सन्देश दिएकी छिन् ।

अध्याय चार

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहको विधा तत्वपरक अध्ययन

४.१ विषय प्रवेश

यस अध्यायमा कथाको परिचय र कथाकार हरिमाया भेटवालका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधागत अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२ कथाको परिचय

कथा संस्कृत भाषाबाट नेपाली भाषामा आएर प्रयोग भएको तत्सम वर्गको शब्द हो । कथ् धातुमा अत् प्रत्यय लागेर कथ शब्द बन्ने र उक्त कथ मा टाप् प्रत्यय लागी कथा शब्दको निर्माण भएको हो । शब्दको शाब्दिक अर्थ कुनै कुराको कथन भन्ने हुन्छ । यस किसिमको शाब्दिक अर्थबाट कथाको मूल स्रोत कथ्य नै भन्ने बोध हुन्छ । लेख्य भाषाको प्रारम्भ हुनभन्दा अगाडि नै मानव समाजमा कथा भन्ने र सुन्ने परम्परा बसी सकेको हुनुपर्छ भन्ने तर्क पनि कथा शब्दको शाब्दिक अर्थले पुष्टि गर्दछ । (अवस्थी, २०५५ :४)

नेपाली कथाको स्रोत संस्कृत भएकोले नेपाली कथा परम्पराको प्रारम्भ वैदिक साहित्यबाट भएको बुझिन्छ । वास्तवमा संस्कृत उपाख्यानहरु नै नेपाली कथाका आदि स्रोत हुन् । लोक कथाको परम्परा जति पुरानो भए पनि नेपाली कथाको लिखित इतिहासको खोजी गर्दा शक्तिबल्लभ अर्याल अनुदित महाभारत विराट पर्वलाई नेपाली कथाको आरम्भ मान्न सकिन्छ । (वराल, २०५७ : ७)

नेपाली कथाको पौराणिक काल अनुश्रुतिकालबाट सुरु भएर उन्नाइसौं शताब्दिको साँठे दुई दशकको समयावधितिर नै लेख्य रूपको प्रादुर्भाव हुन थालेको हो । (श्रेष्ठ, २०५७:१८)

यसरी सुरु भएको नेपाली कथाले विभिन्न मोडहरु पार गर्‍यो । यसले पूर्वीय तथा पाश्चात्य साहित्यसँग पनि सानिध्यता राख्दै धेरैपछि आधुनिकतालाई वरण गरेको हो । नेपाली कथा शारदा पत्रिकाको प्रकाशन सँगसँगै आधुनिकतामा प्रवेश गर्दछ । गुरुप्रसाद मैनालीको **नासो** कथा *शारदा* पत्रिकाको चौथो अंक (१९९२) सालमा प्रकाशित भएपछि आधुनिकताको श्रीगणेश भएको हो (वराल २०५७ : १३)। **नासो** कथामा परिस्कृत शैलीमा विशुद्ध मौलिक कुराको चर्चा गरिएको छ । मैनालीको **नासो** सँगसँगै वालकृष्ण समको पराईघर (१९९२),

विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको **चन्द्रवदन** (१९९२) प्रकाशित भएर नेपाली साहित्यमा आधुनिकतालाई वरण गरेको पाइन्छ । यी कथाहरू सामाजिक असमानता, कुसंस्कार, अन्धविश्वास, छुवाछुत, सामाजिक भेदभाव, संकुचित विचार आदि विषयमा पाठकलाई सचेत तुल्याउने काम गरे ।(वराल, २०५८ : ८)

४.३ कथा विश्लेषणका आधारहरू

कथामा कथाको विधातत्वलाई यसको उपकरण भनिन्छ । त्यस्ता उपकरणहरूलाई कथालाई जाँच्ने कसीका रूपमा पनि हेरिन्छ । कथाका ती उपकरणहरू निम्न छन् :

४.३.१ कथानक

कथामा घटनास्थिति, अवस्था वा प्रसंगको योजना वा ढाँचालाई नै कथानक भनिन्छ । कथामा कथानकको प्रधानता रहेमा त्यस्ता कथालाई घटना प्रधान कथा भनिन्छ । सुरुसुरुमा कथाहरूमामा कथानकलाई कथाको आत्मा मानिन्थ्यो तर आजभोलि कथानकलाई कथाको आत्मा होइन शरीर वा कथाको एउटा अंग मात्र मानिन्छ । कथा वस्तु भित्र कथा सूत्र, मुख्य कथानक प्रासंगिक कथा वा उपकथानक आदि पनि आउँन सक्छन् । (पौडेल, २०६६ : ५)

४.३.२ चरित्र वा पात्र

चरित्र वा पात्र नै कथा विधाको मुख्य तत्व मानिन्छ । कथाकारले चरित्र कै माध्यमबाट कथालाई अगाडी वढाएको हुन्छ । कथामा कुण्ठा, निराशा, विसंगति र त्रासदि, सुख दुःख, हाँसो विस्मात आदिको भाव व्यक्त हुन्छ । यी भावहरू चरित्र मार्फत नै व्यक्त हुने गर्दछ, त्यसैले चरित्र वा पात्रलाई कथाको मुख्य अंश मानिन्छ । कथामा यस्ता चरित्रहरू मुख्य, सहायक, गौण पात्रका रूपमा आएका हुन्छन् । कथामा सहभागी भएर कार्य गरेका व्यक्तिलाई चरित्र वा पात्र भनिन्छ । चरित्रको प्रधानता रहेको कथालाई चरित्र प्रधान कथा भनिन्छ ।

कथाका पात्रहरूलाई निम्न आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ:

- क कार्यका आधारमा : मुख्य पात्र, सहायक पात्र, गौण पात्र, नेपथ्य आदि
- ख लिङ्गका आधारमा: स्त्री पात्र र पुरुष पात्र
- ग प्रकृतिको आधारमा: अनुकूल र प्रतिकूल पात्र

घ जीवन चेतनाका आधारमा: वर्गीय पात्र र व्यक्तिगत पात्र

यसरी कार्यका आधारमा चरित्र वा पात्रलाई वर्गीकरण गरिन्छ, जसलाई चरित्रचित्रण भनिन्छ ।

४.३.३ परिवेश

कथाले समाजको बयान परिवेश अनुसार गर्छ । परिवेश पनि आन्तरिक र वाह्य गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । कथामा आन्तरिक परिवेशको अभिव्यक्ति हुँदा मानिसमा विसंगति र त्रासदिपूर्ण सिर्जना हुन्छ भने सुखद परिवेशको अभिव्यक्ति हुँदा कथा हाँसो खुसीको सिर्जना हुन्छ । कथामा पात्रले गर्ने कार्य, घटनाहरू घट्ने समय, ठाँउ, वातावरणलाई नै कथाको परिवेश भनिन्छ ।

४.३.४ दृष्टिविन्दु

कथाको बक्ता वा पाठक आदिले कथा वाचकको लागि रोजेको स्थानलाई नै दृष्टिविन्दु भनिन्छ । कथा बस्तुलाई एउटा ठोस आकारमा कसरी प्रस्तुत गर्ने भन्ने प्रश्नको जवाफ दृष्टिविन्दुले दिन्छ । दृष्टिविन्दु आन्तरिक (म, हामी) र वाह्य (उ, उनी, त्यो, तिनी) आदि गरी दुई प्रकारका हुन्छन् ।

४.३.५ भाषा शैली

भाषा कथाको अनिवार्य तत्व हो । कथाको भाषा सहज र सरल कथ्यको नजिक हुनु पर्दछ । कथालाई प्रस्तुती गर्ने ढङ्ग वा कला नै शैली हो । यो भाषाको विशिष्ट र सौन्दर्यपरक प्रयोग पनि हो । कथामा विशेष गरी वर्णनात्मक र विवरणात्मक शैलीको प्रयोग गरिन्छ ।

४.३.६ उद्देश्य

कुनै पनि लेख रचना निश्चित उद्देश्य राखेर लेखिएको हुन्छ । त्यसैले कथा विधामा पनि उद्देश्यको महत्वपूर्ण स्थान रहन्छ । कथाका अन्य तत्वहरू विषय बस्तु, शीर्षक, पात्र तथा परिवेश आदि उद्देश्यकै परिधिभित्र घुमिरहेका हुन्छन् । त्यसैले कथाको उद्देश्यलाई मुख्य रूपमा हेरिएको हुन्छ । यसले विषय बस्तुको मूल भाव वा घटनालाई आत्मसाथ गरेको हुन्छ ।

४.४ **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको परिचय

वि.सं. २०६८ सालमा साभा प्रकाशनद्वारा प्रकाशित **मैनका मान्छेहरु** हरिमाया भेटवालको दोस्रो कथा सङ्ग्रह हो । यस कथा सङ्ग्रहमा अठ्ठार वटा कथाहरु संकलित भएका छन् । यस कथा सङ्ग्रहमा नारी मनोभावना र भावनात्मक अभिव्यक्तिलाई लिपिवद्ध गरिएका छन् । यस कथा सङ्ग्रहले समाजवादी यथार्थवादी धरातलमा टेकेर सामाजिक विकृति र विसंगतिको लेखाजोखा गरेको छ । यस कथामा वर्ग विषमताले युक्त समाजबाट टिपिएका विषय वस्तुहरुलाई वस्तुवादी ढङ्गले विवेचना गरिएको छ । यस कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरु हतकडी, यात्रा, सत्य बयानको साक्षी, फोटोप्रेम, दिदीको माया, आँखाहरु मरेका छैनन्, रातो कोट, पर्खाइ, विवाह, पारपाचुके, बर्दी र राजीनामा बाह्रवटा कथा नारी केन्द्रित छन् भने कुरुरहरु रोइरहेछन्, बन्दुक र कलम, जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरु, बाँध फुटेपछि, कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ जस्ता छवटा कथाहरु नारी प्रधान भएर पनि भिन्न खालका विषय वस्तुहरुमा आधारित छन् । यी कथाहरुमा नारीहरुमा हुने शोषण, दमन, चेलीवेटी बेचबिखन, सामाजिक कु-संस्कारको विरोध, नारी र पुरुषबीचको समाजमा हुने असमानता, अन्याय र अत्याचारको विरोध गरिएको छ ।

४.५ विधातत्वका आधारमा कथाहरुको विश्लेषण

प्रस्तुत **मैनका मान्छेहरु** कथासङ्ग्रह भित्रका कथाहरुको विधापरक अध्ययन र विश्लेषण विधातत्वका आधारमा गरिएको छ ।

४.५.१ **हतकडी** कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहका सङ्ग्रहित कथाकार हरिमाया भेटवालको पहिलो कथा हतकडी हो । यो कथा सामाजिक यथार्थवादमा आधारित छ । कथामा जीवन चलाउने परीक्षामा धेरै पटक फेल भएपछि वाध्य भएर घृणित पेशा अँगाल्नु परेको अवस्था सिर्जना हुनुमा पारिवारिक दायित्व र कमजोर आर्थिक अवस्थाले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । यस कथालाई निम्नलिखित तत्वका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.५.१.१ कथानक

हाम्रो समाजमा विद्यमान रहेको जातिय विभेदका कारण उत्पन्न परिस्थिति र त्यसको सामना साथै आर्थिक अभाव सुल्झाउन गर्नुपर्ने वाध्यात्मक परिस्थितिको चित्रण गरिएको छ । यस कथाकी मुख्य पात्र तुलसी हुन् । समाजका विद्यमान जातिय विभेदलाई कुल्चिँदै सत्यनारायणसँग अन्तरजातीय विवाह गरेपछि उनको जीवनमा समस्यै समस्या थपिँदै गयो । आफ्नो समाजबाट अपहेलनाको पात्र बनेपछि वाध्य भई काठमाडौँ प्रवेश गरेपछि पति सत्यनारायणको बसको ठक्करबाट चाबहिल ओरालोमा मृत्यु हुन्छ । उनी साहाराविहिन भएर सडकमानै दिनहरू विताउन थालिन्छन् । यसै क्रममा मायाको चिनोस्वरूप छोरी सडकमै जन्मिन्छिन् । पेट पाल्नका लागि राम्रो काम नपाउँदा वाध्य भएर उनी देहव्यापारजस्तो निन्दनिय काममा लागेको पाइन्छ । छोरीको बढ्दो उमेर र उनीबाट उत्पन्न हुने प्रश्नको समाधानका लागि ठमेलको एक होटलमा पुग्छिन् । कैयौँ ठुला ओहोदाका व्यक्तिको ओछ्यान बन्नपर्ने दयनिय अवस्थामाथि भन् ठुलो समस्या आइपुग्छ । एक दिन बर्दीधारीको घेरामा परि सजायको भागिदार बन्छिन् । तर त्यसै घृणित कार्यमा संलग्न पुरुष पात्र खुलेआम स्वतन्त्र रूपमा हिँड्न पाउँछ ।

४.५.१.२ चरित्रचित्रण

यस कथाकी मुख्य पात्र तुलसीको भूमिका कथाको आरम्भदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय पाइन्छ । कथाको अधिकांश घटनाहरूमा ऊ पात्रको उपस्थिति रहेको छ । तुलसी कथाकी स्थिर अनुकूल पात्र हो भने आवद्धताको आधारमा वद्ध चरित्र हो । कथामा सत्यनारायण सहायक पात्र हो । बर्दीधारीहरू, उच्च सरकारी अधिकारी गौण पात्रका आधारमा आएका छन् ।

४.५.१.३ परिवेश

प्रस्तुत **हतकडी** कथा शहरिया परिवेशमा लेखिएको छ । अर्न्तजातीय विवाहका कारण गाउँ छाडी वाध्य भएर सहर पसेसँगै दुर्घटनामा पतिको मृत्यु भएपछि तुलसीको जीवनमा ठूलो विपत्ति सिर्जना भएको छ । प्राथमिक आवश्यकता नै सर्वोपरि आवश्यकताको रूपमा देखा परेको छ । आफू जुन समस्याले पिडित भएपनि सन्तान लालन पालनको जिम्मेवारी नै महत्वपूर्ण ठान्ने मातृ भावलाई प्रस्तुत गरिएको छ । तल्लो स्तरको काम गरेर भएपनि सन्तानलाई खुसी पार्ने प्रयत्न कथामा देखिन्छ ।

४.५.१.४ दृष्टिविन्दु

हतकडी कथा घटना प्रदान कथा हो । तुलसीको जीवनको प्रमुख घटनाहरूलाई आधार बनाएर कथा निर्माण गरिएको छ । कथामा तृतीय पुरुष प्रधान केन्द्रीय वाच्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.५.१.५ भाषाशैली

कथाकार हरिमाया भेटवाल भिनो विषयवस्तु रहेका छोटो कथाहरू लेख्न मन पराउँछिन् । समाजका अन्तरकुनामा रहेका स-साना घटनाहरूले पनि कथाकारको मन पगालेको देखिन्छ । प्रस्तुत कथामा तुलसीले जीवन विताउने क्रममा गरेको संघर्ष र त्यसको परिणामलाई उल्लेख गरिएको छ । कथाको भाषाशैली सरल छ । सामान्य बोलीचालीको भाषा हुनाले कथामा रौनकता थपिएको छ । कथामा बकबकाउँछेस, तँहरु, ढिच्याउँ जस्ता स्थानीय शब्दको प्रयोग गरिएको छ ।

४.५.१.६ उद्देश्य

यो कथा सामाजिक घटना प्रदान कथा हो । कथामा समाजका विद्यमान जातिय विभेदलाई देखाइएको छ । बलियो अन्तर्जातिय प्रेम सम्बन्धलाई विवाहको रूपमा बाँधेपछि तुलसी र सत्यनारायण गाउँ छोड्न बाध्य भएका छन् । कथाले समाजमा विद्यमान कुरीति, छुवाछुत जस्ता अन्धविश्वास हटाउने प्रयत्न गरेको पाइन्छ ।

४.५.२ कुकुरहरु रोइरहेका छन् कथाको विश्लेषण

कुकुरहरु रोइरहेका छन् कथा मैनका मान्छेहरु कथा संग्रहमा सङ्ग्रहित दोस्रो कथा हो । कथामा माओवादी द्वन्द्वकालीन समयमा सर्वसाधारण आम नेपाली जनताहरूको असुरक्षा र त्यसले निम्त्याएको कारुणीक घटनावलीको प्रस्तुति पाइन्छ ।

४.५.२.१ कथानक

यस कथामा म पात्रलाई स्थिर मानवीय पात्रको रूपमा राखिएको छ । उसको सम्पूर्ण पारिवारिक अवस्था तहसनहस भएको छ । कथामा द्वन्द्वकालमा प्रहरी धरकपकडबाट निर्दोष सम्पूर्ण गाउँवासी पिडित भएका छन् । जसलाई मन लाग्यो उसलाई समातेर लगी गोली हानी मारिएको छ । कथामा गाउँका साइँला काकादेखि काकाका छोरादेखि लिएर म पात्र

सम्मको सबै जवान ठिटाहरुलाई प्रहरीले निर्घात कुटपिट गरी हातखुट्टा भाँची नारकीय जीवन विताउन बाध्य बनाएको छ । कथामा म पात्रमा प्रहरी जवानले समातेर लगेपछि राष्ट्रद्रोहको अभियोग स्वीकार्न बाध्य बनाउन खोजेपनि ऊ मान्दैन जसको फलस्वरूप वर्धीधारीको अमानवीय क्रियाकलापबाट उसका शरीरका आधा भाग मुढा जस्ता बनाएका छन् । बाबुलाई लठ्ठी र बन्दुकको कुन्दाले हानी पिटीपिटी मारेपछि आमा चोट सहन नसकी विष सेवन गरी मर्छिन् । उसलाई केही समयपछि प्रहरी जवानहरुले घर छेउमा लगी फ्याँकी दिन्छन् । केही मानिसहरुको सहायताले घर लगिन्छ । बहिनीको आफ्नै आँखा अगाडि सामाजिक रुपमा इज्जत लुट्ने काम हुँदा समेत शारीरिक असमर्थताको कारण मूक दर्शक बन्नु सिवाय विकल्प रहँदैन । बहिनी पीडा सहन नसकी आफ्नो असहाय दाजुलाई एकलै छाडी भीरबाट हामफाली प्राण त्याग गर्छिन् । त्यसको केही समयपछि वर्धीधारीहरुबाट उसलाई गोली हानी मारिन्छ । यसरी यस कथामा सुन्दर पारिवारिक वातावरण अभियोगको लान्छनाबाट तहसनहस भएको छ ।

४.५.२.२ चरित्रचित्रण

यस कथाको प्रमुख चरित्र म पात्र हो । प्रहरीले दिएको पीडादायी यातनापछि उसका शरीरका आधा भाग नचल्ने भयो । आमा, बाबु र बहिनी सबैको मृत्यु सहनु परेको छ । साथी सुरजदेखि गाउँका सम्पूर्ण युवा केटाको जीवन समापन गरिएको छ । कथामा द्वन्द्वकालीन समयका राजनैतिक दमनबाट समाजका सम्पूर्ण सोझा साधाले सास्ती भोग्नु परेको छ । कथामा मगर्नी दिदी, साहिँला काका, प्रहरीहरु गौण पात्रका रुपमा आएका छन् ।

४.५.२.३ परिवेश

कुकुरहरु रोइरहेका छन् कथा ग्रामीण परिवेशमा घटित घटनामा आधारित कथा हो । माओवादी द्वन्द्वका समयमा आम नेपालीले भोगेका यातना, पीडा, हत्या हिंसा र बलत्कारको घटना क्रमिक रुपमा यथार्थ तवरले अभिव्यक्त गरिएको छ ।

४.५.२.४ दृष्टिविन्दु

कुकुरहरु रोइरहेका छन् कथाहरु आन्तरिक दृष्टिविन्दुमा लेखिएको छ । म पात्रका आफ्ना आत्मानुभूति र पूर्व स्मृतिहरुले प्रथम पुरुष ढाँचामा लेखिएकाले यसमा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.५.२.५ भाषाशैली

यस कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । प्रभा अभै आएकी छैन ?, ए तँ लिन गएको भए हुन्थ्यो नि ? जस्ता संवादात्मक प्रस्तुती पनि पाइन्छ । जसबाट कथामा मिठास पनि थपेको छ । कन्याप-कन्याप, सुम्लैसुम्ला जस्ता द्वित्व शब्दले अभू बढी रौनकता थपेको छ ।

४.५.२.६ उद्देश्य

यस कथाको उद्देश्य म पात्रको चित्रण गरेर तत्कालीन समयको यथार्थ घटनावलीको यथार्थ चित्रण गर्नु हो । माओवादी द्वन्द्वको समयमा कसैको पनि जिउधनको सुरक्षा नभएको यथार्थ चित्रण छ । यस कथामा निर्दोष व्यक्तिलाई विनाकारण यातनाबाट मार्ने वा अशक्त बनाउने काम भएको छ । द्वन्द्वकालिन समयको यथार्थ कथा व्यथाको चित्रण गर्नु यस कथाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.३ यात्रा कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छे कथा सङ्ग्रह भित्र सङ्गृहीत यात्रा तेश्रो कथा हो । यसमा आधारभूत आवश्यकताको पूर्ति भएपछि घुमफिर पनि मानवीय इच्छाको महत्वपूर्ण विषय बन्छ भन्ने कुराको राम्रो उदाहरण पाइन्छ ।

४.५.३.१ कथानक

कथामा प्रमुख पात्रका रूपमा म पात्र उपस्थित छ । कथामा नेपालगञ्जको भ्रमण हवाइजहाजबाट गर्ने बुढी आमा र म पात्र बीच संवादात्मक प्रस्तुती छ । लोग्नेलाई छिट्टै गुमाएर एकल जीवन विताउन विवश बुढीआमा आफ्ना रहरहरूलाई पुरा गर्ने क्रममा हवाइजहाजबाट नेपालगञ्जको यात्रा गर्दा म पात्रसंग एयरपोर्टमा भेट हुन्छ । यात्रा सुरुहुनु भन्दा एक घण्टा अगाडि देखि दुवै जना अनौपचारिक वार्तालापमा सहभागी हुन्छन् । बुढी आमालाई हवाइजहाज चढ्ने कौतुहलताले चिमोटी रहेकोले एक घण्टाको समय एकदम लामो महशुस हुन्छ भने म पात्रका लागि भने बुढीआमासँगको गफ गर्ने समय अभै बढी भएमा उनका जीवनका सम्पूर्ण घटनाक्रम बुझ्न पाउने थिएँ भन्ने लाग्छ । सँगै सिटमा

बसी नेपालगञ्ज पुगेपछि बुढीआमा अब जीवनमा सम्पूर्ण चिज चढ्ने रहर पुग्यो भन्ने भाव व्यक्त गर्दै छुट्टिन्छिन् ।

४.५.३.२ चरित्रचित्रण

कथाकार हरिमाया भेटवालको यात्रा कथाकी प्रमुख चरित्रका रूपमा म पात्र र बुढीआमा सँगै आएका छन् । म पात्रले यात्राका क्रममा बुढीआमासँग गरेका कुराकानी कथामा उल्लेख छ । कलिलो उमेरमै विधवा बन्नु परेपछिको कारुणिक अवस्थामा उत्पन्न अत्यास, उकुसमुकुस र सन्नाहटलाई एकातिर पन्छ्याएर सबल र सक्षम जीवन विताउनु पर्छ भन्ने आत्मबल सम्पन्न भावनाले भरिएकी शाहसी प्रौढ महिलाको कथा उत्कृष्ट बन्न पुगेको छ ।

४.५.३.३ परिवेश

यात्रा कथा सहरीया परिवेशमा लेखिएको कथा हो जसमा जीवनसाथी समय नै नभई गुमाउनु परी एकलो जीवन विताउन विवश बुढीआमाको वस्तुस्थिति पाइन्छ । साथै कथामा उनका छोराछोरी भएर पनि मतभेदका कारण उनी भिन्न बसेको र काम गरी आफुलाई आवश्यक पर्ने खर्चको जोहो पनि आफैँ गर्न सफल भएको कुराको राम्रो उल्लेख छ । कथामा काठमाडौँ र नेपालगंज दुवै ठाउँको परिवेशको उल्लेख छ ।

४.५.३.४ दृष्टिविन्दु

यात्रा कथा आन्तरिक र वाह्य दुवै दृष्टिविन्दुमा उल्लेखित कथा हो । जसमा म पात्रले बुढीआमासँग गरेको वार्तालाप र यात्रामा आधारित कुराहरु उल्लेख हुनाले दुवै दृष्टिविन्दु समावेश भएको हो ।

४.५.३.५ भाषाशैली

यात्रा कथा सरल भाषामा उल्लेखित कथा हो । जसमा खान लाउन, लोग्ने, भाग्य, छिमेकी, कम्प्युटरजस्ता समस्त शब्दहरुको प्रयोग छ । मरेपछि डुमै राजा, लानु के छ र ! जस्ता उखान टुक्काको समेत प्रयोग भएको छ । कुराकानीमा सामान्य अर्थ लाग्ने शब्दहरु प्रयोग गरिएको हुनाले जो कसैले पनि यसलाई राम्ररी बुझ्न सक्छन् ।

४.५.३.६ उद्देश्य

यात्रा कथामा नारी स्वतन्त्रतालाई फरक ढङ्गले चित्रण गरिएको छ । बुढी आमा आफ्नो इच्छा लागको ठाउँको भ्रमण गर्नको लागि पैसाको जोहो समेत आफैँ गरेको र छोरा बुहारी, छोरी ज्वाइँ कसैलाई पनि नसोधी प्लेनको यात्रा गरेको कुराबाट स्वतन्त्रता स्पष्ट हुन्छ । कथामा मेहनत र परिश्रमको फलले नै जीवन सार्थक सिद्ध हुन्छ भन्ने उद्देश्य पाउन सकिन्छ ।

४.५.४ सत्य बयानको साक्षी कथाको विश्लेषण

‘सत्य बयानको साक्षी’ मैनाका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहभित्र सङ्ग्रहित चौथो कथा हो । यो सामाजिक यथार्थवादमा आधारित छ । यसमा दश वर्षे द्वन्द्वकालीन अवस्थामा बालबालिकाले आमाबाबुको न्यानो मायामा रही पढ्न पाउनुपर्ने नैसर्गिक अधिकारको हनन भएको देखिन्छ । दलीय स्वार्थको लागि बालबालिकाहरु युद्धमा सहभागी हुन बाध्य भएको कुरा कथामा स्पष्ट देखाइएको छ ।

४.५.४.१ कथानक

यस कथामा मालिस गर्नको लागि खोलिएको स्पा सेन्टरको वयान गरिएको छ । जसमा बृद्ध आमालाई लिएर गएको छोरी सन्दिपा र काम गर्ने व्यक्ति पिताम्बरी बिचमा विगतका बारेमा कुराकानी भएको छ । शशस्त्र द्वन्द्वको समयमा कलिला बालबालिकाले जबरजस्ती युद्धमा होमिनुपरेको बाध्यता पाइन्छ । पिताम्बरी स्वयम् पीडित भएकी छिन् । स्कूलबाटै एकजना दिदीले नाचन सिकाउँछु भन्दै लगेपछि माओवादी सेनाको घेराबाट फुत्कन नपाउँदा एकातिर घरको सम्भनले सताउँछ भने अर्कोतिर खाना र आराम नपाउँदा अत्यासपूर्ण स्थिति सिर्जना हुन पुग्छ । भागेर त्यहाँबाट हिँडेपछि सेनाको हातमा पुगिन्छन् । त्यहाँ उनीहरुबाट शारीरिक, मानसिक एवं यौनजन्य हिंसा बारम्बार हुने गर्छ । त्यहाँबाट पनि दाजुको सल्लाहमा फुत्कन सफल भई काठमाडौँ आइपुगिन्छन् तर त्यहाँ पनि दुई पाशविक जवानले एक आइमाइको बन्द दिवारको खोरमा बेचिदिए । फोन गरेर ग्राहक बोलाई कैयौँ पैसा कमाई त्यस आइमाइले । दुई वर्षको कठिनपूर्ण भोगाइपछि टिभीमा हेरेको आधारमा उसले मानवअधिकारकर्मी दिदीलाई फोन गरी त्यहाँबाट निस्कन सफल भई र उनै मानवअधिकारकर्मीको सहयोगमा स्पा ट्रेनिङ लिएपछि उसले इच्छा लागेको काम गरी

स्वतन्त्रतापूर्वक बाँचन पाएको देखिन्छ । यसरी यो कथा शशस्त्र द्वन्द्व र मानवीय हिंसामा आधारित कथा हो ।

४.५.४.२ चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथाको मुख्य पात्र पिताम्बरी हो । जसले सानैमा मातापिता गुमाएपछि उसको जीवनमा सङ्घर्षका बाटाहरु सिर्जना हुँदै जान्छन् । धेरै समयपछि मात्रै आफ्नो गुमेको स्वतन्त्रता फर्काउन सफल हुन्छन् । ऊ कथाकी मुख्य पात्र हुन् । सन्दिपा सहायक पात्रका रूपमा आएको छन् । उनलाई स्थिर र मञ्चीय पात्रका रूपमा राखिएको छ । सेनाहरु र दिदी प्रतिकुल र सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् । मानवअधिकारकर्मी दिदी पथ प्रदर्शकका रूपमा आएको छिन् । जसको सहयोगबाट जीवनमा उज्यालो घाम लाग्न मद्दत पुगेको पाइन्छ ।

४.५.४.३ परिवेश

प्रस्तुत कथाको परिवेशहरु ग्रामिण र सहरी दुवै छ । वनजंगल, खोलानाला, माओवादी सेना, युद्ध, शशस्त्र सेना, वंगुर पालन जस्ता कुराले ग्रामिण परिवेशलाई जनाउँछ । त्यस्तै रङ्गीचङ्गी विजुली, सुनैसुनले भरिएको दिदी, पाँचतले बन्दी घरले सहरी वेश्यालय जनाउँछ । साथै सुन्दर शान्त वातावरण, कलिलि सफा केटिले स्पा सेन्टरको दृष्य जनाउँछ । कथामा जीवनको सुरुवात सङ्घर्ष नै सङ्घर्षले भरिएको भयावह स्थितिबाट गुञ्जन पुगेपनि उत्तरार्धमा इज्जतदार जीवनको सुरुवात भएको छ ।

४.५.४.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा सन्दिपाले उपचारको क्रममा स्पा सेन्टरमा आमालाई राख्दाको समयमा उपचार गर्ने पिताम्बरीले भोगेका जीवनका सम्पूर्ण घटनालाई विवरणात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेकी छिन् । कथा पिताम्बरीलाई आधार बनाएर वर्णन गरिएकोले तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुमा आधारित छ ।

४.५.४.५ भाषाशैली

यस कथामा सरल भाषाशैली पाइन्छ । कथाको मध्यभागदेखि अन्त्यसम्म जंगल खोर, शशस्त्र खोर, बंकर, चियापसल, मानव अधिकारवादी जस्ता शब्दहरु बारम्बार आएका छन् भने

स्यालुट, पुलिस, बंकर, स्कूल फी, ट्वाइलेट, सिआइडी जस्ता अंग्रेजी शब्दहरूले कथामा थप रोचकता थपेको पाइन्छ । साथै दुःखैदुःख, घरधन्दा, रुँदारुँदै, जसोतसो जस्ता समस्त शब्दहरूको प्रयोग प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ ।

४.५.४.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य उमेर नपुगेका बालबालिकालाई ललाइफकाई युद्धमा समावेश गरेपछि त्यसबाट निस्कने नराम्रो परिणामको बारेमा सजक हुनुपर्ने र जीविकोपार्जन जीवनको सबैभन्दा महत्वपूर्ण विषयवस्तु हो भन्ने देखाउनु रहेको छ ।

४.५.५ फोटोफ्रेम कथाको विश्लेषण

प्रस्तुत फोटोफ्रेम कथा **मैनका मान्छेहरू** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत पाचौँ कथा हो । यो कथा सामाजिक यथार्थवादमा आधारित छ । यस कथामा गरिबीको चरम अवस्थाको कारण घाम, पानी, हुरी वतास केही कुराको पनि प्रवाह नगरी सडक छेउमा मकै पोली बेच्ने बुढीआमाको दैनिकी उल्लेख छ ।

४.५.५.१ कथानक

कृष्णमाया यस कथाकी मुख्य पात्र हुन् । विहान वेलुकाको जोहो गर्न उनलाई दिनभर सडकको प्रतीक्षा नगरी सम्भव छैन । हरियो मकै किनेर ल्याउने र दिनभर पोली बेच्ने उनको दिनचर्या नै भएको छ । जीवन धान्नको लागि आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण सामग्रीको जोहो पनि उनी त्यसैबाट गर्छिन् । लोग्नेको एक घन्टामै चोट्टे रोगले मृत्यु भएपछि उनलाई ठूलो जिम्मेवारी थपिएको थियो । पच्चीस वर्ष सँगै बसेको लोग्ने र एउटा मात्र सन्तान दुवै नहुँदा उनीहरूको न्यानो माया मात्र मनमा सीमित थियो । जतिसुकै पिरमर्का परे पनि आखिर खाना, नाना र छानाको प्यासले मान्छेलाई बाँचुन्जेल छाड्दो रहेनछ । त्यसैले त उनी त्यस काममा वाध्यतावश आएकी हुन् । घरमा उडुस उपियाजस्ता परजीवीले सताएपछि औषधी किन्न जाँदा पसलेले लोग्ने मान्छे लिएर आउनु भन्दै औषधी नदिएपछि उनको मन मष्तिष्कमा फेरि ठूलो बज्रपात पर्छ र वेपत्ता छोरा सम्झिन्छिन् ।

४.५.५.२ चरित्रचित्रण

यस कथाकी मुख्य पात्र कृष्णमाया हुन् । जीवनभरी सँगै जीउने आशा राखी विहे गरेको लोम्नेको अचानक मृत्युपछि उनी साहारा विहीन बन्न पुगिन्छन् । जीवन धान्नका लागि मकै पोली बेच्ने उनको दिनचर्या नै बन्न पुग्यो । यसै क्रममा छोरालाई प्रहरीले गोली हानी निर्ममतापूर्ण हत्या गरेपछि सन्तान विहिन समेत बनिन् । कृष्णमाया कथाकी गतिशील पात्र हुन् । सहायक पात्रका रूपमा पति र छोरा लालबहादुर आएका छन् । प्रहरी प्रतिकुल पात्रका रूपमा र मकै खान आउने व्यक्तिहरु गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.५.३ परिवेश

देश, काल, परिवेशले कथालाई जीवन्त बनाउँछ । भिनो कथावस्तु रहेको यस कथाले सानो परिवेशलाई अँगालेको छ । एउटी साहाराविहीन महिलाले जीवन धान्नका लागि गरेको संघर्षलाई कथामा सहज रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । पति र छोरा दुवै गुमाएपछि आफुलाई सम्हालेर सधैं सडक किनारामा घाम पानी नभनी मकै पोली बेच्ने संघर्षशील नारी कृष्णमायाकै सेरोफेरोमा कथा उपस्थित छ । साथै कथाको सुरुदेखि अन्त्यसम्म कृष्णमायाका संघर्षका बाटाहरु उपस्थित गरी शहरिया परिवेशमा उपस्थित गरिनुमा सडकका ठूला घरहरु, महङ्गा गाडी, अनौठो फेसनशैलीले प्रष्ट पारेको पाइन्छ ।

४.५.५.४ दृष्टिविन्दु

कथाकार हरिमाया भेटवालको फोटोफ्रेम कथामा कृष्णमायालाई आधार बनाएर उनको जीवनशैली र जीवन धान्नाको लागि उनले गरेका संघर्षका बाटाहरुका बारेमा चित्रण गरिएकोले कथामा तृतीय पुरुष कथन ढाँचा पाइन्छ । साथै राजनैतिक स्वार्थका निम्ति दलका ठूला नेताहरुले कलिला बालकलाई युद्ध जस्तो निन्दनीय कठोर काममा समावेश गराइएकोमा त्यस्ता कार्यप्रति कथाले विरोध गरेको छ ।

४.५.५.५ भाषाशैली

कथामा सरल सहज भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । जसले कथालाई मिठासपूर्ण र पठन योग्य बनाएको छ । संवादहरुको पनि प्रशस्त प्रयोग छ , जस्तै 'नानी तिम्रो नाम के हो ?' 'किन आम्ही चिनेजस्तो लाग्यो र ?' 'गणेश हो मेरो नाम ।' 'गणेश के बा ?' 'गणेश निरौला

?’ (**मैनका मान्छेहरु**, २०६८:३०) त्यस्तै फरक्क, जुरुक्क, चकमन्न जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरुका साथै बेफूसदी, वैकल्पिक, आक्रोशित, स्नेह, आँधिबेहरी, शान्त, भुण्याउँदै जस्ता समस्त शब्दहरुको प्रयोगले कथा रोचक बनेको छ ।

४.५.५.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथा सामाजिक यथार्थमा आधारित कथा हो । मेहनत र परिश्रमले जीवनलाई सार्थक बनाउन सकिन्छ । जतिसुकै कडा परिश्रम गर्नुपरे पनि गास, बास र कपास जस्तो आधारभूत आवश्यकताबाट मान्छे टाढा रहन सक्दैन आफन्तको माया टाढा भएपनि मनमुटुमा विभाइरहने हुन्छ । परिवार गुमाइ एकलै जिउन विवश कृष्णमायाका सामाजिक द्वन्द्वको मार्मिक एवं सहज ढङ्गबाट गरिएको छ । मानसिक रुपमा विकृष्ट बनेकी नारीले पनि जीवनमा सफलताका साथ गुजारा गर्न सकिन्छ भन्ने देखाउनु कथाको उद्देश्य हो ।

४.५.६ दिदीको माया कथाको विश्लेषण

प्रस्तुत दिदीको माया कथा कथाकार भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथा हो । यो कथा यथार्थवादमा आधारित छ । कथामा प्रेम सम्बन्धलाई व्यक्तिगत स्वार्थ भन्दा माथि राखिएको पाइन्छ । यस कथालाई विधातत्वको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.५.६.१ कथानक

प्रस्तुत कथाकी म पात्रले कथामा बहिनीको भुमिका निर्वाह गरेकी छ । मातापिताको सानैमा मृत्यु भएपनि आफ्नी दिदीको संरक्षणमा हुर्किएकी छिन् । दिदी बहिनी जिस्कने क्रममा आफ्नो केटा साथीको चर्चा हुन्छ साथै भेटघाट पनि । समाचारले एक्कासी प्लेन दुर्घटनामा पाइलट संजयको मृत्यु भएको खबर प्रसारण पछि निकै व्याकुल बनेकी दिदीको पीडा सहन नसकी आफ्नो प्रेमी निर्मललाई दिदीको पेटमा बच्चा भएको र उसलाई समाजले गर्ने तिरस्कारबाट जोगिन मलाई छाडी दिदीलाई स्वीकारीदेऊ भन्ने धेरै अनुरोध गरेपछि मानवीय नाताले उसलाई स्वीकार गर्छ । बाहिर खुसी जस्तो देखिए पनि भित्री मनमा विछोडको पीडाले उनीहरु धेरै तड्पिन बाध्य हुन्छन् । दिदीको अनुहारमा खुसी छापिन ऊ र निर्मल भने विवशता र पीडामा बाँच्न बाध्य बन्दछन् । तर पछि दिदीलाई संजयको र उसलाई निर्मलको यादले जलाई रह्यो । यसरी कथा वियोगान्त बनेर टुङ्गिएको छ ।

४.५.६.२ चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथा नारी समस्यामुलक कथा हो । पुरातनवादी पद्धति र संस्कृतिको विरोध गरिएको यस कथामा लामो प्रेम सम्बन्धलाई विवाहको रूप दिने चाहना बीचमा नै चकनाचुर भएपछि पेटमा रहेको बच्चाको कारण समाजले गर्ने अपहेलनाबाट बचाउनका लागि एउटी असल बहिनीले आफ्नो प्रेमीलाई दिदी स्वीकार्न लगाएपछि पुरानो प्रेमी र प्रेमिकामा उत्पन्न मनोदशालाई प्रस्तुत कथामा उल्लेख गरिएको पाइन्छ । विना बाबुको बच्चालाई नेपाली समाजले गर्ने अपहेलनाको चित्रण कथामा छ । यसमा थोरै पात्रको प्रयोग छ । कथाकी मुख्य चरित्र म पात्र हो । उसले आफूलाई भन्दा बढी माया गर्ने प्रेमी निर्मललाई दिदीको भविष्यको लागि छाडिदिन्छन् । आफू भित्रभित्रै जलेको कसैलाई पनि देखाउँदैनन् । कथामा दिदी, संजय र निर्मल सहायक पात्रहरू हुन् ।

४.५.६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथा सहरी परिवेशमा एयरपोर्ट अनि कोठामा ढोका थुनेर बस्नुले सहरी परिवेशलाई जनाएको छ । विवाह बन्धनमा बाँधनुभन्दा पहिले उमेर पुगेका छाडा केटाकेटीहरूमा हुनेगरेको लसपसले उग्ररूप लिई पेटमा बच्चा रहनु नेपाली संस्कृति विरुद्ध रहेको छ । जसलाई विवाहपछि कुनै समस्या नहुने देखाइएको छ ।

४.५.६.४ दृष्टिविन्दु

दिदीको माया चरित्रप्रधान कथा हो । कथामा अभिभावक गुमाएका बालबालिकामा हुने छाडा प्रवृत्ति र त्यसले निम्त्याएको विकृतिलाई उल्लेख गरिएको छ । भविष्यको लागि कुनै चिन्तन गर्न नसक्ने बाल मस्तिष्कको कथामा सहज ढङ्गबाट उतारिएको छ । कथाकी म पात्रले बहिनीको भूमिका निभाएकी छ । कथाकारले सम्पूर्ण घटनावलीलाई म पात्र मार्फत प्रस्तुत गरेकाले कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५.६.५ भाषाशैली

कथा सरल भाषाशैलीमा रचित छ । भिनो छोटो विषयवस्तु रहेको यस कथामा प्रत्यक्ष कथन ढाँचामा छोटो छोटो वाक्य प्रयोग भएको छ । परिकल्पना, घिस्याएर, चुपचाप, गम्भीर, तिरस्कृत जस्ता समस्त शब्दहरू अकमकक, पटककै, भक्कानिँदै जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूका साथै त, नि, हो, है जस्ता निपात शब्दहरूको प्रयोगले कथा मिठासपूर्ण बनेको छ ।

४.५.६.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथा सामाजिक समस्यामूलक कथा हो । पुरातनवादी संस्कार र संस्कृतिको विरोधमा लेखिएको यस कथामा विना बाबु बच्चा जन्मदा सन्तान र आमालाई समाजले हेर्ने दृष्टिकोणको चित्रण गरिएको छ । म पात्र र उसको दिदीको जीवनमा आएका उतार चढावपूर्ण स्थिति केलाउनु नै यस कथाको मुख्य उद्देश्य देखिन्छ ।

४.५.७ आँखाहरु मरेका छैनन् कथाको विश्लेषण

प्रस्तुत आँखाहरु मरेका छैनन् कथा **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत सातौं कथा हो । यो कथा सामाजिक अन्धविश्वासमा आधारित छ । एउटा विवाहित महिलाको संघर्षशील, आदर्श र स्वाभिमानी आचरणको विश्लेषण कथामा पाइन्छ । दैनिक ढाँचामा रचिएको यस कथा घटना प्रधान कथा हो ।

४.५.७.१ कथानक

आफ्नो होटलमा सधै एउटै पहिरनमा देखिने व्यक्तिको दैनिकी देखेपछि म पात्रलाई उसको जीन्दगीबारे बुझ्ने जिज्ञाशाबाट कथाको थालनी भएको छ । क्याम्पसमा गहिरो प्रेमसम्बन्ध बसेपछि प्रेमविवाह गरेका एक जोडी कथामा उपस्थित छन् । अफिसको कामले केही दिनका लागि आफु बाहिर जानु पर्दा श्रीमतीलाई एकलै घरमा छाडेको र केही पर पुगेपछि गाडी दुर्घटनामा परि होसमा आउँदा दुवै आँखा गुमाउनु परेको दुःखदायी अवस्था छ । आँखा नभएपछि ऊ काम गर्न असमर्थ हुन्छ । श्रीमती गुजाराका लागि अफिस जान्छिन् । फुर्सदको समयमा मनमा अनेक शंका उपशंकाले वास गर्न थाल्छ । फलस्वरूप ऊ श्रीमतीप्रति पूरा नकारात्मक भाव राख्न थाल्छ । उसले आफूलाई गरेको सम्पूर्ण व्यवहार बनावटी ठानी जीवनमा एकलै जीउने निर्णय गर्छ । अफिसबाट फर्कने वित्तिकै चिया पकाएर दिइ भान्सामा लागेकी श्रीमतीलाई मायाको नाटक गरी चिया खुवाउँछ जहाँ उसको योजना अनुसार बेहोश हुने औषधी हालिएको हुन्छ । बेहोश श्रीमतीलाई मट्टीतेल छर्की आगो लगाई बाहिर आएर गुहार माग्दछ । नजिकका छिमेकीले उसलाई अस्पतालमा पुर्याउँछन् । उदार हृदयकी उसले सत्य कुरा लुकाएर जीवनदेखी हार खाएर बाध्य भई मृत्युको बाटो रोजेको भन्ने वयान दिन्छे । जसले उसलाई बल्ल श्रीमतीको आफूप्रतिको चोखो मायाबारे पछुतो लाग्छ । अभ् पछुतो त डाक्टरहरुबाट श्रीमतीले मरेपछि आफ्नो श्रीमान्लाई हालिदिनु भन्ने कुरा थाहा

पाएपछि लाग्छ । आत्मग्लानिले उसलाई चिमोटी रहन्छ । फलस्वरूप रक्सी पिईपिई आफुलाई बर्बाद गरिदिन्छ ।

यसरी यस कथामा भित्री तथ्यलाई नबुभी बाहिर शंकाको भावले हेर्दा एउटा सुन्दर प्रेम सम्बन्धलाई भयानक दुर्घटनाले तहसनहस पारिदिन सक्छ भन्ने सन्देश पाइन्छ ।

४.५.७.२ चरित्रचित्रण

यस कथामा मुख्य चरित्रको रूपमा ऊ पात्रलाई देखाइएको छ । क्याम्पसको लामो प्रेम सम्बन्ध विवाहको रूपमा परिणत भएपछि जीवनले विस्तारै संघर्षको रूप लिन थालेको छ । आफू अशक्त भएपछि विहान बेलुकाको जोहोको निमित्त अफिस गएको श्रीमती माथि आशंकाको कुदृष्टि राख्नु नै भयानक दुर्घटनाको संकेत हुन गएको छ र सुन्दर सम्बन्ध तहसनहस भएको छ । श्रीमानको शंका र कुदृष्टि अनि उसैबाट भएको हत्या प्रयासपछि पनि उसैको आँखा भएर रहन चाहेकी छे । दुवै जना कथाका मञ्चीय पात्र हुन् ।

४.५.७.३ परिवेश

प्रस्तुत कथा सहरीया परिवेशमा लेखिएको छ । कामका लागि बाहिर जानु, श्रीमती कोठामा एकलै हुनु, मोटर गाडीमा चढ्नुले सहरी परिवेशलाई जनाएको छ । आफू अशक्त भएपछि जागिर गर्न गएको सफा मनकी श्रीमतीप्रति नकारात्मक भावना राख्नु नेपाली समाजले नारीप्रति गरिने शोषण, दमन र शंकाको भावनालाई जनाएको छ । साथै नारीको यथार्थता र वाध्यतालाई कारुणिक रूपमा देखाइएको छ ।

४.५.७.४ दृष्टिविन्दु

यो कथा सामाजिक यथार्थमा आधारित कथा हो । जीवन चलाउन वाध्य भएर अफिस जान थाल्नु नै कथाले दुर्घटनाको संकेत गरेको छ । म पात्रले ऊ पात्रको तृतीय पुरुष शैलीमा घटनाको व्याख्या गरेको हुनाले यस कथामा आन्तरिक र वाह्य दुवै दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

४.५.७.५ भाषाशैली

कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग पाइन्छ । थोरै पात्रको प्रयोग भएको यस कथाका मान्छे आफ्नै कारणले दुःख र सुखको भागिदार हुन्छ भन्ने कुरा देखाइएको छ । कथामा सुटुक्क, टुप्लुक्क, छामछुम जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोगले कथा स्तरीय बनेको छ ।

४.५.७.६ उद्देश्य

आँखाहरू मरेका छैनन् कथा सामाजिक कथा हो । सफा हृदयकी र सहयोगी भावनाका श्रीमतीको हत्या जस्तो जघन्य अपराध गर्दा उसलाई आत्मग्लानी सिवाय केही हात पर्दैन । श्रीमतीको माया विभाएपछि उसमा आएको मानसिकताको चित्रण कथाले गरेको छ । यसरी सबै कुरा नबुभी त्यसलाई शंकाको भावले हेर्दा वास्तविकताले उग्र रूप लिन सक्छ भन्ने देखाउनु कथाको मूल उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.८ रातो कोट कथाको विश्लेषण

रातो कोट **मैनका मान्छेहरू** कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथा हो । नेपालको दश वर्षे द्वन्द्वको चित्रण गरिएको यो कथा राजनैतिक घटना प्रधान कथा हो । राजनीतिमा लागेपछि पार्टीगत स्वार्थ व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा धेरै माथि हुन्छ साथै अग्रजको आग्रह सबैभन्दा महत्वपूर्ण हुन्छ उनीहरूको स्वार्थ सिद्ध भएपछि युद्धमा होमिएका सिधा साधा घाइतेहरूको विजोग हुने कुरा कथामा पाइन्छ ।

४.५.८.१ कथानक

प्रस्तुत कथा घटना प्रधान कथा हो । कथामा म पात्रले समाजमा विद्यमान वर्गीय विभेदलाई अन्त्य गरी सबै समान हुने अभिलाषाका साथ क्याम्पसमा चलिरहेको पढाइ थाती राखी राजनीतिमा लागेकी छिन् । वनजंगल, भीरपाखा, नदीनाला जस्ता ठाउँहरूमा लुक्दै, सेनाले हालेको घेराबन्दी र गोलीबाट आफूलाई बचाई प्रतिकारमा उत्रिएकी थिइन् । अग्रजको निर्देशन पालना गर्नु उनको कर्तव्य हुन्थ्यो । ठुलाको भाषण सुनी उत्पन्न हुने देश भक्तिको भावनाबाट देश र जनताको मुक्तिमा समर्पित भएकी थिइन् । आज्ञाको पालना गर्दै जाने क्रममा एक दिन लडाइँमा गोली लागेपछि साथीहरूले काठमाडौँको हस्पिटल पुर्याए । स्वास्थ्यमा केही सुधार आए पनि उनको शरीरको आधा भाग नचल्ने भई उनी एउटै थलामा

बसी मृत्यु कुर्न बाध्य छिन् । यसरी म पात्रको सुन्दर सपना तहसनहस भएको छ । कथामा व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा सामाजिक दायित्वले खेल्ने भूमिका महत्वपूर्ण हुने कुरा पाउन सकिन्छ ।

४.५.८.२ चरित्रचित्रण

यस कथाकी मुख्य चरित्र म पात्र हो । कथाको सुरुदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको भूमिका सक्रिय पाइन्छ । देश र जनताको उन्मुक्तिका लागि आफ्नो त्याग र बलिदान महत्वपूर्ण हुन्छ भन्ने धारणा राखी राजनैतिक पार्टीमा लाग्दा घर परिवार समेत टाढा हुने कुरा प्रष्ट पाइन्छ । कमरेड मीना र चम्पालाई सहायक पात्रका रूपमा राखिएको छ । ऊ पात्रलाई दुःख पर्दा सहयोग र सहानुभूति प्रदान गर्ने काम उनीहरूले गरेका छन् । कथामा उसलाई असल पात्रका रूपमा राखिएको छ भने पार्टीका ठूला तहका नेता भ्रष्ट पात्रका रूपमा आएका छन् । कथामा प्रस्तुत अन्य पात्रहरू जस्तै सुरक्षा कर्मीहरू, कमरेड नितेश गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.८.३ परिवेश

रातो कोट कथा शहरिया परिवेशमा लेखिएको कथा हो । समाजलाई वर्गीय द्वन्द्वबाट माथि उठाउने प्रयत्न स्वरूप जनताले भोगेको पीडा, यातना, शोषणका घटना क्रमिक रूपमा यथार्थ तवरले व्यक्त गरिएको छ । सडक र सानो गल्ली, साँघुरो कोठा, नौलो फेसनको चित्रण गरिएको छ ।

४.५.८.४ दृष्टिविन्दु

घटनाप्रदान रहेको यस रातो कोट कथामा देशमा व्याप्त वर्गीय विभेदलाई अन्त्य गरी सबै समान भई उन्मुक्तिको सास फेर्ने लक्ष्य राखी पढाइ छाडी युद्धमा समावेश भएका कयौं घाइतेहरूको मनोदशालाई कारुणिक रूपमा देखाइएको छ । यो कथा आन्तरिक दृष्टिविन्दुमा लेखिएको छ । म पात्रका आफ्ना जीवनका भोगाई र पूर्व स्मृतीहरू कथामा प्रथम पुरुष कथन ढाँचामा लेखिएकाले यसमा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.५.८.५ भाषाशैली

कथामा सरल र सहज भाषाशैलीको प्रयोग छ । कथामा वर्गीय विभेदबाट उत्पन्न उकुसमुकुस परिस्थितिलाई हटाई समान हक अधिकार पाउने ठूलो आशा राखी युद्धमा संलग्न म पात्रको घाइते भएपछिको तहसनहस दैनिकी उपस्थित छ । कथामा सरसामान, खानलाउन, शान्ति सुरक्षा जस्ता समस्त शब्दहरूको प्रयोग पाइन्छ । निस्पट्ट, चौपट्ट, गनिसाध्य, भनिसाध्य जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोग पनि प्रशस्त पाइन्छ । साथै कथामा स्टाइल, अक्वारियम, फेसनजस्ता आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग पनि प्रशस्त पाइन्छ ।

४.५.८.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य म पात्रको चित्रण गरेर राजनैतिक स्वार्थका निम्ति सिधासाधा जनता माथि भएका हिंसा, दमन, थिचोमिचो, अन्याय जस्ता कुराको विरोध गरी शान्ति, सुरक्षा र अमनचयन ल्याउनु हो ।

४.५.९ पर्खाइ कथाको विश्लेषण

प्रस्तुत कथा पर्खाइ **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा हो । यो सामाजिक यथार्थवादी प्रगतिवादमा आधारित कथा हो । आर्थिक अभावका कारण घर परिवारलाई छाडी विदेशिनु परेको वाध्यात्मक परिस्थिति कथामा उल्लेख छ ।

४.५.९.१ कथानक

जुनेली र अमर सँग सँगै घर भएका प्रेमी प्रेमीका हुन् । पैसाको अभाव भएपछि अमर बुढा बाबु आमालाई एकलै छाडी विदेश गएको छ । ऊ विदेश गएपछि घरको काम सघाउने जिम्मा जुनेलीले नै पाएकी छे । अमरका बाबु आमाले उसलाई गरेको प्रेमले ऊ फुरुङ्ग थिई । आफुले मन पराएको मान्छेको परिवारले आफुलाई वेहुली बनाइ भित्र्याउने भएपछि उसको खुसीको सीमा नै रहेन । उता अमर भने विदेशमा दुःखै गरेर भएपनि धन सम्पत्ति जोडेर घर फर्की जुनेलीसँग लगन गाँठो गाँसी खुसी र सुखी जीवन जीउने अभिलाषा बोकेर उसको याद मनभरी राखी काम गरिरहेको छ । साहुले घर फर्किने टिकट मिलाइदिएपछि उसलाई दुई दिनको समय पनि दुई वर्ष लामो लागेको छ । अमर दुई बजे एयरपोर्ट ओर्लने

खबर पाएपछि जुनेली सन्ते दाइलाई लिएर अमरको प्रतिक्षामा बसिरहदा घरबाट प्लेन दुर्घटना भएको फोन आएपछि उसको जीवनमा ठूलो भुकम्प गएको देखिन्छ । जसबाट उसका मनका कैयौँ सपनाहरु वीचमा नै तुहिएको छ । ऊ कुहिरोको कागजस्तै बनेकी छे । अब उसका लागि अमरको घरको ढोका पनि बन्द भएको छ । यसरी यस कथामा सुख भित्र्याउन कठिन र कडा परिश्रम चाहिन्छ तर दुःख कसैलाई थाहा नदिइ सुटुक्क आउँछ र भयानक रूप लिन्छ भन्ने सन्देश पाइन्छ ।

४.५.९.२ चरित्रचित्रण

पर्खाइ कथा वर्गीय कथा हो । यस कथामा गरिवीको चरम अवस्थाको चित्रण गरिएको पाइन्छ । यस कथामा आमा बाबुलाई सुखी र खुसी बनाउनका लागि विदेशिनु पर्ने वाध्यता मात्र नभई विहे गर्नको लागि धन दौलतको खाँचो पर्ने कुरा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथाको प्रमुख पात्रको रूपमा अमर र जुनेलीलाई लिइएको छ । कथामा यिनिहरुलाई वद्ध र मञ्चिय पात्रको रूपमा राखिएको छ । यस कथाका सहायक पात्रहरु आमाबाबु हुन् । सन्तेदाई, बलविरे कथाका गौण पात्र हुन् ।

४.५.९.३ परिवेश

यस कथाले ग्रामीण परिवेशको चित्रण गरेको छ । निम्न वर्गीय जीवनको कारुणिक अवस्था कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । आर्थिक अभावलाई सुल्झाउन विदेशिनु परेको र दुर्घटनामा परि एउटा मात्र सन्तान, हुनेवाला जीवन साथीको मृत्युपछि बाबु आमा र जुनेली सहारा विहीन बनेका छन् ।

४.५.९.४ दृष्टिविन्दु

पर्खाइ कथा आर्थिक अभावका कारण देशमा काम नपाइ विदेशिन पुगेका कयौँ नेपाली युवामा आधारित कथा हो । पैसा कमाइ जीवन सम्वृद्ध पार्ने आशा राखी विदेशी भूमिमा पसिना बगाउन वाध्य युवाहरुमध्ये केहिले अकालमा जीवन लीला समाप्त गर्नु परेको कारुणिक घटना कथामा उल्लेख छ । प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म अमर र जुनेलीको सक्रिय भूमिका छ । कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

४.५.९.५ भाषाशैली

सरल भाषाशैली प्रयोग गरिएको यस कथामा संवादहरूको पनि प्रशस्त प्रयोग छ । जस्तै आमा म गएँ ल बजार । सन्ते दाइ र म अमरलाई लिन जान लाग्या अनि कति बजे आउँदै हो र अमर ? २ बजे.....म गएँ । आमा कराउँदै थिइन्, तँ नजा सन्ते र बलबिरेलाई पठा कती छ भारी बोक्न सक्नु प्यो नि । त्यस्तै कथामा जुरुक्क, फुरुक्क, टुकुकक जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै कथालाई रोचक बनाउन उथलपुथल, दड्दास, ओर्काइफर्काई, हस्याइफस्याइ, सनसनाहट जस्ता शब्दहरू प्रयोग गरिएको छ ।

४.५.९.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य धनसम्पत्ति जीवनमा नभई नहुने वस्तु हो । जसका लागि जतिसुकै दुःखको सामना गर्न पनि मानिस तयार रहन्छन् भन्ने देखिन्छन् ।

४.५.१० बन्दुक र कलम कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा बन्दुक र कलममा नेपालको दश वर्षे सशस्त्र द्वन्द्वको समयमा बन्दुक समात्न वाध्य भएकी एक माओवादी लडाकुको द्वन्द्व पछिको उपलब्धि विहीन अवस्थाको चित्रण गरिएको छ ।

४.५.१०.१ कथानक

देशमा व्याप्त निरङ्कुश राजतन्त्रको अन्त्य गरी सार्वभौमसत्ता कायम राख्नका लागि गरिएको माओवादी दश वर्षे जनयुद्धपछिको उपलब्धि विहीन अवस्था कथामा पाइन्छ । आफ्नो शासन आफैँ गरी आफूलाई सर्वाधिकार सम्पन्न बनाउने लक्ष्य राखी कैयौँ जनता युद्धमा होमिएका थिए । सामन्तवादको अन्त्य गरी सबै जनता समान हुने इच्छा थियो युद्धको । बाटो देखाउनेहरूले बन्दुक नसमाइकनै सम्पूर्ण कुराको प्राप्ति गरिरहेका छन् । व्यक्तिगत सम्पत्तिको अन्त्य हुनुपर्छ भन्नेहरू नै अझ बढी व्यक्तिगत सम्पत्ति आर्जन गर्नेतर्फ लागि रहेका छन् । सबैलाई सपना देखाउने ठूला पदका विशिष्ट भनाउदाहरू आफैँ रङ्गिन सपना बुनेर देश विदेश विचरण गरिरहेका छन् । जनताले गरेका स्वतन्त्रता प्राप्तिको लडाइँ आज मूल्य विहीन बन्न पुगेको छ । आदेश दिनेहरूको व्यवहारप्रति ठूलो आक्रोश कथामा

पाइन्छ । कथामा कमरेड नितेश र सिर्जना सँग म पात्रले दुखेसो पोखेकी छ । देशभक्तिको भावनाले ओतप्रोत भएपछि बुर्जुवा शिक्षा बहिष्कार भन्दै बन्दुक समाउनेले निराश र हताश जीवन विताउन बाध्य छन् । लडाइँबाट फर्किएका व्यक्तिको जीवनस्तरभन्दा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने व्यक्तिको आर्थिकदेखि सामाजिक इज्जत पनि माथि हुन्छ भन्ने सन्देश यस कथामा छ ।

४.५.१०.२ चरित्रचित्रण

म पात्र यस कथाको प्रमुख पात्र हो । क्याम्पस स्तरमा पढ्ने समयमा शिक्षालाई बुर्जुवा ठान्दै देश र जनताका लागि बन्दुक चलाएकी म पात्रको जीन्दगी उपलब्धिविहिन बनेको छ । इज्जतदार काम नपाउँदा र समाजले उनलाई नीच तहको संज्ञा दिँदा आत्मग्लानिले विक्षिप्त भएकी छिन् । नितेश र सिर्जना यस कथाका सहायक पात्र हुन् । म पात्रलाई उनीहरूले सहानुभूति प्रकट गरेका छन् । नितेश अनुकुल पात्रको रूपमा आएको छ भने पार्टीका ठूला नेताहरू प्रतिकूल पात्रका रूपमा आएका छन् । वीरमाया, इन्द्रकुमारी गौण पात्रका रूपमा राखिएको छ ।

४.५.१०.३ परिवेश

बन्दुक र कलम कथा सहरी परिवेशमा रचिएको छ । यस कथामा व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा सार्वजनिक हित ठूलो ठान्दै लडाइँमा लागेका व्यक्तिले द्वन्द्वपछि कुनै उपलब्धि नपाइ बस्तु परेकोमा आत्मग्लानी भएको कुरालाई देखाइएको छ । दश वर्षे जनयुद्धपछि लडाकुको अवस्था चित्रण, काठमाडौँको रङ्गीचङ्गी जीवनशैली, हवाई उडान, गाडी, ढोका बन्द गरेर बस्ने जस्ता कुराले सहरी परिवेशलाई जनाएको छ ।

४.५.१०.४ दृष्टिविन्दु

यो कथा आन्तरिक दृष्टिविन्दुमा लेखिएको कथा हो । म पात्रले नेपाली जनताको उन्मुक्तिको लागि लडेको लडाइँ र त्यसबाट प्राप्त उपलब्धीको सदुपयोग हुन नसकेको कुरालाई असन्तुष्टि व्यक्त गरेकाले आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५.१०.५ भाषाशैली

यस कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । थोरै कथाबस्तु र थोरै कथाको प्रयोग भएको यस कथामा सामाजिक, आर्थिक असमानता र अभावबाट सिर्जना भएका वाध्यता र विवशतालाई कथाको मूल विषय बनाइएको छ । स्वतन्त्रता प्राप्ति, खानलाउन, थुम्थुमाउँदै जस्ता समस्त शब्दले कथा रोचक बनेको छ । साथै काट्छन्, साट्छन्, तातिनु, चिसिनु, उम्लिनु जस्ता शब्दले कथामा मिठासपन ल्याएको छ ।

४.५.१०.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको शीर्षक सापेक्ष कथाबस्तु रहेको छ । द्वन्द्वकालीन अवस्था पार गरेपछिको आत्मग्लानीपूर्ण कारुणिक अवस्था कथामा प्रस्तुत छ । देश र जनताको सेवा गर्छु, खुसी र सुखी सर्वहारा बनाउँछु भन्ने विशिष्ट व्यक्तिहरु ठूला गाडि, महल, देशविदेशमा भ्रमणजस्ता व्यक्तिगत स्वार्थमा रमाउन थालेपछि बन्दुक समातेर लडाइँ लडेका जनताको मनोदशा चित्रण गर्नु नै कथाको मूल उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.११ विवाह कथाको विश्लेषण

विवाह **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथा हो । विवाह समाजमा विद्यमान चालचलन र संस्कृति भन्दा भिन्दै पार्श्वबाट लेखिएको कथा हो । विवाह कथामा समलिङ्गी जोडीको वास्तविकतालाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.५.११.१ कथानक

प्रस्तुत कथामा मिनु र उसको समलिङ्गी जोडीको व्याख्या गरिएको छ । महिला र पुरुष बीच हुने विवाह जस्तो बलियो र दरिलो सम्बन्धलाई कथामा उल्ट्याइएको छ । कथामा प्रकृतिले आफ्नो शरीर केटीको जस्तो र मन भने केटाको जस्तो बनाइदिएकाले मिनुमा निराशा पैदा गरिदिएको छ । स्कूलमा साथीहरूसँग जिस्कदा पनि म जस्तो मर्दसंग विहे गर्ने कोही केटी छ ? भन्नेजस्तो असाधारण अभिव्यक्ति व्यक्त गर्ने उनमा केटाप्रति तिरस्कारको भावना उत्पन्न हुन्छ । विवाह गर्न उनलाई केटा नभएर उनी जस्तै केटी चाहिएको छ । शारीरिक मागलाई एकातिर पन्छ्याएर मानसिक भावना अनुसार यिनले उरुलाई जीवनसाथी

रोज्ने निर्णयमा पुगेकी हुन् । उरुको हर क्रियाकलापमा ध्यान दिने मिनु टेलिभिजनमा आएको एक समलिङ्गी जोडीको अन्तर्वाता सुनेपछि आँट बटुलेर उरुलाई जीवनसाथी बन्न अनुरोध गर्छिन् । उरुले पनि आफूलाई धेरै माया गर्ने साथीको भावनाको कदर गरी उनीसँगै जीवन विताउने निर्णय गर्छिन् । यसरी यस कथाको मुख्य यथार्थ समलिङ्गी जोडीले सन्तान उत्पादन गर्न नसकेपनि खुसी र सुखी जीवन विताउन सक्छन् भन्ने देखाउनु नै कथाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.११.२ चरित्रचित्रण

विवाह कथाको मुख्य चरित्र मिनु हो । प्रकृतिले आफूलाई समलिङ्गी बनाइदिएपछि, स्कूलदेखि नै आफूले मन पराएकी साथी उरुलाई जीवनसाथी बनाउने प्रस्ताव स्वीकार भएपछि उनमा सन्नटा हटेको छ । कथामा मिनुको भूमिका सुरुदेखि अन्त्यसम्म सक्रिय रहेको छ । उनलाई स्थिर मञ्चीय पात्रको रूपमा हेरिएको छ । त्यस्तै उरुलाई सहायक पात्रको रूपमा राखिएको छ । अन्य दुई समलिङ्गी जोडीको अन्तर्वाता लिने टेलिभिजनकर्मी, स्कूलको अन्य साथीहरु गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.११.३ परिवेश

सहरी परिवेशमा लिखित विवाह कथामा उपस्थित पात्रहरुले समलिङ्गी जोडी बनाई सुखी र खुसीका साथ जीवन विताउने अभिप्रायका साथ विवाह बन्धनमा बाँधिएका छन् । भाडामा लिएको काठमाडौंको एक कोठाको चित्रण यस कथामा पाइन्छ । उच्च शिक्षा हासिल गर्नको लागि चाहिने खर्चको जोहो आफैले गर्न सफल क्षमतावान् जोडी कथामा उपस्थित छन् । टी. भी. मा लिएको अन्तरवार्ता, रेष्टुरेन्टले सहरी परिवेशलाई जनाएको छ ।

४.५.११.४ दृष्टिविन्दु

कथाकार हरिमाया भेटवालको विवाह कथा समलिङ्गी जोडीलाई आधार मानी लेखिएको छ । जवानी बढ्दै आएपछि केटी भएर पनि आफ्नो मन केटाको जस्तो भएकोमा मिनुलाई भित्रभित्रै खिन्नताले सताएको कुरा कथामा उल्लेख छ । यसै क्रममा डेरामा सँगै बस्ने स्कूल देखिको साथी उरुलाई आफ्नो वास्तविकता स्पष्ट पारी उसैलाई जीवनसाथी बन्न गरेको मिनुको आग्रह कथामा समावेश हुनाले कथामा वास्तविक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

४.५.११.५ भाषाशैली

कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । मिहिनेत, हाँसखेल, भैभगडा, जीवनसाथी जस्ता समस्त शब्दहरूको साथै चुपचाप, परिपुरक जस्ता द्वित्व भएका शब्दले कथालाई मिठासपूर्ण बनाएको छ । त्यस्तै स्टेज, सर्पेन्ट, रेस्टुरेन्ट, स्कुल जस्ता शब्दहरूले कथामा रौनकता थपेको छ । साथै कथामा प्रशस्त संवादहरूको पनि प्रयोग भएको छ । ऊ जस्तै हुँ म पनि, के तिमी म संग विवाह..... ठिकै छ नि त ! म पनि शरीरको मागलाई मनले जितिदिउँला तिम्रा लागि । (२०६८,,७२)

४.५.११.६ उद्देश्य

यस कथाको उद्देश्य महिला, पुरुषले जस्तै समलिङ्गीले पनि इज्जतदार जीवन विताउन पाउनु पर्छ, समलिङ्गी हुनुमा उनीहरूको केही दोष छैन, यो त प्राकृतिक कुरा हो र स्वतन्त्रता पूर्वक बाँच्न पाउनुपर्छ भन्ने हो ।

४.५.१२ जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरू कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरू बारौँ कथा हो । देशमा व्याप्त राजतन्त्रका विरुद्ध जनता सडकमा उत्रिइ चर्को विरोध जुलुस गरेको अवस्थामा राष्ट्र पक्षबाट चलाइएको गोली लागि एउटा निम्न स्तरको मजदुर बालकको हत्या भएपछि आफ्नो एउटा मात्र सन्तानको विछोडको पीडाले साहारा विहिन बाबुको वस्तुस्थिति चित्रण गरिएको छ । यो कथा समस्यामूलक कथा हो । यस कथाको शीर्षक नै अभिधात्मक खालको छ ।

४.५.१२.१ कथानक

कथामा राजतन्त्रात्मक शासन सत्ताको विरोधमा देशका विभिन्न राजनैतिक पार्टी र सर्वसाधारण जनता सडकमा उत्रिएपछि सरकारी पक्षबाट चलाइएको गोली लागि धेरै सर्वसाधारणको ज्यान गएको थियो । एकातिर राजतन्त्रलाई घुँडा टेकाइ जनताले आफुलाई स्वतन्त्र सार्वभौमसत्ता सम्पन्न बनाउन चाहेका थिए भने अर्कोतिर लामो समयदेखि आफ्नो परिवारले पाउँदै आएको ओहदा टिकाउने दाउमा सरकार पक्ष लागिपरेका थिए । त्यसको

फलस्वरूप देशमा सडकमणकालको अवस्था देखा प्यो । यसको मारमा भने विहान वेलुकाको जोहो गर्न दिनभर कडा परिश्रम गर्ने जनता परेको पाइन्छ । व्यथाले गर्दा श्रीमतीको अकालमा मृत्यु भएपछि छोराको सम्पूर्ण हेरचाह गर्ने जिम्मा उसमा थपिएको थियो । दिनभर काम गर्दा पनि दुई जनाको भिनो आवश्यकता पूरा हुन नसकेपछि उनले वाध्य भएर छोरालाई विहान स्कूल र दिउसो बदाम बेच्ने काममा लगाएका थिए । सडकको गल्ली गल्ली डुलेर बदाम बेचि हिँडेको छोरो अचानक वेपत्ता भएपछि बेसुरा बनेका उनलाई आफ्नो छोरा सडकमा गोली लागेर ढलेको थाहा भएपछि ठूलो बज्रपात परेको थियो । अझ बढी त उनलाई पाँच कक्षामा पढ्ने आफ्नो अवोध छोरालाई राजनैतिक पार्टीसंग जोडेर हेर्दा हुन्थ्यो । सन्तानको हत्याको पीडाले जीवनशैलीमा नराम्रो परिवर्तन आएको थियो । सडकलाई जीवनको सम्पूर्ण कार्यथलो बनाएर बेसुरा पारामा भौतारिनु सिवाय उनको कुनै लक्ष्य रहेन । विछोडको पीडाले अस्तव्यस्त जीवनशैली उनको परिचय नै बनेको थियो । यसरी जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरु घटना प्रधान कथा रहेको छ ।

४.५.१२.२ चरित्रचित्रण

कथाको मुख्य चरित्र ऊ पात्र हो । छोराको हत्यापछि विक्षिप्त बनेको उसको जीवन पूर्ण कष्टप्रद रूपमा बितेको पाइन्छ । छोरा सहायक पात्रको रूपमा देखापरेको छ । बाबुको जीवनको सहारा बनेको उसको बाल्यावस्थामै अकालमा ज्यान गएपछि कथाले अर्कै मोड लिएको छ । ऊ यस कथाको अनुकूल पात्र हो । राज्य पक्षले गरेको दमनबाट विघ्न अवस्था सिर्जना भएकोले प्रतिकूल पात्रका रूपमा आएको छ । कथाका डाक्टरहरु, छिमेकीहरु गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.१२.३ परिवेश

आर्थिक अवस्था कमजोर भएका व्यक्तिले जीवन धान्नका लागि गर्नुपर्ने संघर्ष र एउटै टोलमा बस्ने व्यक्ति बीच नहुने चिनाजानीले सहरी परिवेशलाई चित्रण गरेको छ । प्रस्तुत कथा सहरी परिवेशमा लिखित कथा हो । दिनभर काम गर्ने मजदुर, रातभर भिलिमिलि बत्ती, सडक, धर्ना, सानो गल्लीले सहरी परिवेशलाई चित्रण गरेको छ । कथाले सन्तानको माया र विछोडको पीडाको कुनै हद नै हुँदैन भन्ने देखाएको छ ।

४.५.१२.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुमा रचित घटना प्रधान कथा हो । यस कथामा कथाकारले ऊ पात्रको दैनिकी र ऊ सँग भएको कुराकानीलाई आधार बनाएर कथाको रचना गरेकोले यसलाई तृतीय पुरुष प्रधान कथन ढाँचाको कथा मानिन्छ ।

४.५.१२.५ भाषाशैली

कथाको भाषाशैली सरल खालको छ । यथार्थवादमा आधारित कथामा कथाकार र ऊ पात्र बीच भएको संवादात्मक प्रस्तुति छ । छोटोछोटा प्रश्न तथा सरल वाक्यांशको प्रयोग भएको यो कथा सरल छ । हलुङ्गो, गहुङ्गो, छटपटाउँदै जस्ता अत्यानुप्रासयुक्त शब्दले कथा मिठासपूर्ण बनेको छ ।

४.५.१२.६ उद्देश्य

कथाको उद्देश्य कुनैपनि वहानामा निरअपराधिलाई कारवाही गरिनु हुँदैन, स्वतन्त्रतापूर्वक काम गरेर खान पाउनु पर्ने सबैको अधिकार भित्र पर्छ र घर परिवार गुमाउनु पर्दाको पीडाले कति धेरै भयानक एवं दुःखदायी स्थिति निम्त्याउँछ भन्ने हो ।

४.५.१३ पारपाचुके कथाको विश्लेषण

पारपाचुके **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा हो । पारपाचुके सामाजिक यथार्थवादमा आधारित छ । यो कथा पुरुष समाख्याता भएको कथा हो । कथामा एउटी विवाहित महिलाको संघर्षशील, आदर्श र स्वाभिमानी आचरणको विश्लेषण गरिएको छ ।

४.५.१३.१ कथानक

पारपाचुके कथामा जीवनभर सुख दुःखको साथी बन्ने, एउटाको पीडालाई अर्काले सुल्झाउने बाचाका साथ विहे गरेको श्रीमान्ले मनफेरि अर्की केटी टपक्क टिपेर गएपछिको दर्शनाक अवस्थामा म पात्र हुन्छिन् । आफु माथि भएको अन्याय अत्याचारको विरोध गर्न पनि सामर्थ्य रहँदैन किनकि नेपाली हिन्दु संस्कार पुरातनवादी विचारमा आधारित छ । महिलाले गर्ने हरेक क्रियाकलापलाई समाजले नियान्दछ । दोस्रो विवाह गर्न नहुने पुरातनवादी

चिन्तनले उसलाई घेरा बन्दीमा राखिरहदा भँगेरो जस्तो स्वतन्त्र हुन मन लाग्छ । उनीहरु स्वतन्त्रतापूर्वक बाँचेका हुन्छन् । यिनमा भाले र पोथीबीच मान्छेका जस्तो असमानता छैन तर हिन्दु संस्कार महिलाको इज्जतको वहानामा उसलाई सँधै नियाली रहन्छ तर पुरुषलाई भने स्वतन्त्रता पूर्वक जे गर्न पनि खुला छ । यस्तै कुरा मनमा खेलिरहँदा अमेरिका गएकी छोरीको फोनमा पति दिनेशसँग मन नमिलेपछि भएको डिबोर्सले उसमा आएको खुसी अनि स्वतन्त्रताको भाव र अब चरा जस्तै नयाँ आफ्नै जीन्दगी विताउने कुराबाट म पात्रलाई प्रफुल्लित बनाएको छ । जीवनमा नयाँ घरबार आफूले समाजको डरले बसाउन नसके पनि सन्तान भने यस कुराबाट स्वतन्त्र हुन सकेकोमा म पात्रमा आँट, साहस र हिम्मत पलाएको छ ।

४.५.१३.२ चरित्रचित्रण

यस कथाकी मुख्य चरित्र म पात्र हो । सीधा स्वाभिमान र इमान्दारीता भएकी उनलाई श्रीमानले अर्की लिई गएपछि एकलै बाँच्न सिकाएको छ । कथाको सुरु देखि अन्त्य सम्म उनको भूमिका सक्रिय रहेको छ । म पात्र यस कथाको अनुकूल पात्र हुन् । भँगेराका नयाँ जोडी सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् । म पात्रको श्रीमान कथाको प्रतिकूल पात्र हो । जसले पूर्व प्रेम, स्नेह र वाचाका बन्धनलाई लत्याएको छ ।

४.५.१३.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरी परिवेशको चित्रण पाइन्छ । काठमाडौंको दरवार परिसरको ठूलो पाँच तले घरको ठूलठूला विमले सहरी परिवेशको चित्रण गरेको छ । साथै सँगै जीउने वाचालाई लत्याएर श्रीमानले छाडेको पत्नीलाई समाजले हेर्ने पुरातनवादी दृष्टिकोण र संकुचित व्यवहारलाई पनि कथाको परिवेश बनाइएको छ ।

४.५.१३.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भ देखि अन्त्य सम्म म पात्र सँगै भँगेराहरुको भूमिका छ । म पात्रले कष्टपूर्ण रूपमा एकल जीवन विताउने क्रममा भँगेराको नयाँ जोडी र उसको स्वतन्त्रतालाई नियाली रहँदा छोरीबाट पनि म पात्र जस्तै स्वतन्त्र भए भन्ने खुसीको भाव व्यक्त भएपछि

भंगेराको नयाँ जोडी जस्तै आफ्नो नयाँ जोडी बनाउने चाहनाका साथ अन्त्य भएकाले प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दु पद्धति अँगालिएको छ ।

४.५.१३.५ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । आत्मसंस्मरणात्मक शैलीमा लेखिएको कथा सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । कथामा खोजीखोजी, चिरबिरचिरबिर, थुमथुमाउन, ओर्कदैफर्कदै जस्ता द्वित्व र डिभोर्स, रखवाली, मम् जस्ता आगन्तुक शब्दहरूले कथा मिठासपूर्ण बनेको छ ।

४.५.१३.६ उद्देश्य

कथामा आफू जवान हुँदै श्रीमानले छाडे पनि हिन्दू संस्कार र पुरातनवादलाई स्वीकारी बस्ने म पात्रले आदर्श र स्वाभिमानी महिलाको प्रतिनिधित्व गरेकी छिन् साथै यसै संस्कारमा हुर्के बढे पनि कार्यथलो पश्चिमी मुलुक बनाउने व्यक्ति भने यस कुरामा आफ्नो इच्छा अनुसार चलन पाउने कुरालाई देखाउनु यस कथाको मूल उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.१४ बाँध फुटेपछि कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत बाँध फुटेपछि चौधौँ कथा हो । प्राकृतिक विपत्तिलाई कसैले पनि रोक्न सक्दैन । सुटुक्क वस्तीमा आउँछ र सबै तहसनहस बनाएर लान्छ भन्ने यथार्थ घटनामा कथा आधारित छ ।

४.५.१४.१ कथानक

प्रस्तुत बाँध फुटेपछि कथा प्राकृतिक समस्यामूलक कथा हो । कथामा म पात्रको पुख्रिँदेखि बसोबास गर्दै आएको भूमि र जीवनको सहारा सन्तान सबैलाई कोशीले बगाएर लगेको छ । गाउँ भरिको खुसीलाई एकै छिनमा बालुवा थुपारेर बगर बनाइदिएको छ । वस्तीमा पानीले टन्न भरिएपछि कयौँ परिवार वेपत्ता भएका छन् । बाच्च सफल व्यक्तिले पनि खाने कुरा र लगाउने कपडा नपाउदा विरामी परेका छन् । म पात्र परिवारको एक मात्र बाँच्च सफल व्यक्ति हो । उनका छोराछोरी नातिनातिना सबै कोशीमा डुबेर हराउन पुगेका छन् । तिनकै सम्भनामा पिल्सिरहँदा उनलाई बाँच्ने रहर छैन । एकलो जीवन विताउन हार खाएपनि

आइतेको उद्धारबाट ज्यान त बच्छ । तर पनि बाँचनका लागि पेटले भने खान माग्छ । राहतको सामग्री लिइ आएको हेलिकप्टर माथि उडिरहँदा केही खाने कुरा पाउने आसमा दौडादौड गर्छन् । मानिस घर परिवार विहीन हुँदा उसैको यादमा तड्पिन्छन् । जीवन देखि वितृष्णाको भाव पैदा हुन्छ । जति सुकै विकराल परिस्थितिमा पनि खाना जस्तो अत्यावश्यक बस्तुबाट टाढा बस्न सक्दैनन् ।

४.५.१४.२ चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथाको चरित्र म पात्र हो । उनको उमेरले डाँडा काट्न लागिस्केको छ । छोराछोरी, नातिनातिनासँग सुखमय जीवन विताइरहदा एक्कासी विपत्ति आइलाग्छ । कोशीको पानीले परिवारका सबै सदस्य वेपत्ता हुन्छन् । दुइगाको कापमा अड्किएर उनी एकलै बाँचन सफल हुन्छन् । उनलाई कथाको अनुकूल पात्रको रूपमा राखिएको छ । जसबाट कथाको विस्तार भएको छ । बाढी मानवेत्तर प्रतिकूल पात्र बनेको छ, जसले विनाश ल्याएको छ । कथाको आइते सहायक पात्रको रूपमा आएको छ भने छोराछोरी गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.१४.३ परिवेश

कथामा जलाशयले भरिपूर्ण जलाशय छेउछाउको ग्रामिण वस्तीको परिवेशको चित्रण छ । साथै विछोडले दर्दनाक अवस्थामा विक्षिप्त बनेकी बुढी आमाको पीडालाई समेटेको छ । उमेर ढल्कँदै गएपनि सन्तानसँग खुसीयाली साट्दै दिन विताइरहेकी बुढी आमालाई प्रकृतिले असह्य चोट दिएको छ । जीवनका सम्पूर्ण खुसी र सुखलाई कोशीको कहालीलाग्दो भेलले त्रासद् र कारुणिक बनाइदिएको छ ।

४.५.१४.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा प्राकृतिक विपत्ति कसैलाई पनि थाहा नदिई सुटुक्क आउने र त्यसले भयावह स्थिति सिर्जना गर्ने कुरालाई मार्मिक र कारुणिक ढङ्गबाट प्रस्तुत गरिएको छ । कथा प्रथम पुरुष बाचन शैलीमा लेखिएको छ । म पात्रले भोगेको पीडा वेदनालाई आत्मसंस्मरणात्मक शैलीमा स्वयं उपस्थित भई अभिव्यक्त गरेकाले प्रथम पुरुष कथन ढाँचाको प्रयोग भएको छ ।

४.५.१४.५ भाषाशैली

कथाको ढाँचा सरल छ । यो आत्मसंस्मरणात्मक शैलीमा लेखिएको यथार्थवादी कथा हो । कथामा कलङ्कलापूर्ण रुवाबासी, बाँचेको बेसुर गाउँवासी जस्ता अन्त्यानुप्रासयुक्त शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । साथै गजिँदैगजिँदै, तानीतानी, काट्दाकाट्दै जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दहरूको पनि प्रयोग भएकाले कथा रोचक बनेको छ । छोटोछोटा अभिव्यक्ति तथा सरल वाक्यांशको प्रयोगले कथामा मिठास थपेको छ ।

४.५.१४.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य प्राकृतिक विपत्ति जुनसुकै बेला आइपर्न सक्छ, त्यसको सामना वाध्य भएर गर्नु पर्छ । परिवार गुमाउनुको पीडा पनि दर्शनाक हुन्छ, जसले मानिसको बाँच्ने चाहना समेत हराएर जान्छ । यस्तो अवस्थामा पनि खानेकुराको भुमिका पहत्वपूर्ण हुन्छ भन्ने पाइन्छ ।

४.५.१५ डी. भी. कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरू कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत डी. भी. यथार्थवादमा आधारित पन्ध्रौँ कथा हो । कथामा एकल जीवन विताउन वाध्य एक कर्मशील पुरुषको संघर्षशील आदर्श र स्वाभिमानी आचरणको विश्लेषण गरिएको यो कथा पूर्वदीप्ती शैलीमा लेखिएको छ ।

४.५.१५.१ कथानक

कथाको सुरुवात अन्तिम श्रृङ्खलाबाट गरिएको छ । कथामा म पात्रले भोगेको जीवन भोगाइका घटनाहरू समाविष्ट भएका छन् । उनले श्रीमती संग रमाउँदै हाँसखेल गर्दै विताएका दिनहरू सम्झेका छन् । श्रीमती परलोक भएपछि छोरालाई मातृत्वको अभाव हुन नदिइ उसैको स्याहार सुसार गरी पढाइ अगाडी बढाउने काम जिम्मेवारी पूर्वक गरेका उनले छोराको क्याम्पसको पढाइ सिध्याएपछि एक राम्रो जागिर गरी शोभावती बुहारी भित्र्याइ घर उज्यालो बनाउने चाहना राख्छन् । उता छोरा भने बाबुको इच्छाको वेवास्ता गरी अमेरीकाको लागि डी. भी. परेपछि उतै जाने कुरा गर्छ । बाबुको हजारौँ अनुरोधलाई लत्याएर औकातभन्दा धेरै पैसा जम्मा गर्न अनुरोध गरेपछि वाध्य भएर बस्ने घर बेची

कोठामा बस्छन् । छोरा सुन्दर जीवन विताउने महत्त्वकांक्षामा डुबुल्की मारी बाबुलाई पछि फर्केर आउने सान्त्वना समेत नदिइ एयरपोर्टको ढोका भित्र छिरेपछि बुढौलीले जीर्ण र निराशायुक्त मन लिएर बाहिर निस्कन्छन् । जीवन संगिनी सँगै आफुले बनाएको ठूलो घर बेच्नु परेको वाध्यात्मक परिस्थितिले घरवारविहिन बनाउनुको साथै बुढेसकालमा सहारा विहिन पनि बनाएको छ । पीडाबाट असह्य बनी हुँदा वस्दाको जीवनशैलीलाई छाडेर बाँकी दिनहरू सडक पेटीमा मिल्काउन चाहि बाटोमै थुचुक्क बस्छन् ।

यस कथामा उमेर नपुग्दै श्रीमती गुमाउनु पर्दाको पीडा एकातिर समावेश भएको छ भने सन्तान प्रतिको आशा र भरोशा निराशामा परिणत भएपछि गाँस वासको समेत प्रवाह नगरी सडकलाई नै सहारा बनाउनु परेको पीडालाई दयनीय अवस्थामा देखाइएको छ ।

४.५.१५.२ चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथा यथार्थपरक कथा हो । जीवनमा सम्पूर्ण खुसीले छाडेर गएपछि निम्तेको कारुणिक अवस्थाको चित्रण कथामा पाइन्छ । कथामा म पात्रले भोगेका जीवनका उहापोहहरूलाई स्थिर र मञ्चीय रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । म पात्र कथामा अनुकूल पात्रको रूपमा आएको छ । छोरा प्रतिको विश्वासले प्रतिघातको रूप लिएपछि उसलाई प्रतिकूल पात्रका रूपमा लिइएको छ । श्रीमती, घर किन्ने मान्छे गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.१५.३ परिवेश

कथाले सहरी परिवेशको चित्रण गरेको छ । आफ्नो ठूलो घर, छोराको क्याम्पसको पढाइ, भाडाको कोठा, धेरै गाडीहरूले सहरी परिवेशको चित्रण गरेको छ । त्यस्तै सन्तानको इच्छाको अगाडि बाबु निरीह बन्नु परेको कारुणिक अवस्था छ । जीवनको एकमात्र भरोसाको पात्र छोरोले व्यक्तिगत इच्छालाई उत्कर्षमा पुऱ्याउँदा बुढा बाबु घरबार विहिन मात्र नभई सहाराविहिन समेत बन्न पुगेका छन् ।

४.५.१५.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा समय सँधै परिवर्तनशील हुन्छ । आज सोचेको कुरा भोली नपुग्न पनि सक्छ भन्ने कुरालाई म पात्र मार्फत देखाइएको छ । कथाको सुरु देखि अन्त्यसम्म म पात्रको

भूमिका सक्रिय छ । सबै घटनाहरु कथाकार स्वयंले म पात्रका रूपमा उपस्थित भएर प्रस्तुत गरेका छन् । त्यसैले कथामा प्रथम पुरुष केन्द्रित दृष्टिकोण प्रयोग भएको छ ।

४.५.१५.५ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । रनभुल्ल, खर्लप्प, निर्धक्क, चटक्कै जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरुले कथा मिठासपूर्ण बनेको छ । साथै डकुमेन्ट, एयरपोर्ट, ट्याक्सी, एम्बेसी जस्ता आगन्तुक शब्दहरुको प्रयोगले कथा उत्कृष्ट बन्न सफल छ ।

४.५.१५.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य सन्तानको खुसीका लागि आमाबाबु सबै कुरा त्याग्न पनि पछि पर्दैनन् तर त्यसको मर्म सन्तानले नबुझिदिँदा विकराल एवं कारुणिक अवस्था निम्तन सक्छ भन्ने पाइन्छ ।

४.५.१६ बर्दी कथाको विश्लेषण

बर्दी कथा हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत सोढौं कथा हो । मनोविश्लेषणात्मक शैलीमा लेखिएको यस कथामा एउटी विवाहित नारी आफ्नो लोग्नेको निषिद्ध प्रतिघातबाट कसरी तड्पिन वाध्य हुन्छे भन्ने कुराको उल्लेख गरिएको छ ।

४.५.१६.१ कथानक

यस कथामा लोग्नेको प्रतिघातबाट स्त्रीमा उत्पन्न हुने मानसिक बेचैन अवस्थाको चित्रण गरिएको छ । आफ्नो लोग्नेमाथि अविश्वास बढ्दै गएपछि म पात्रको मानसिकतामा चोट पर्दछ । लामो भेटघाट र टेलिफोन कुराकानीपछि एक चिम्टी सिन्दुर र एउटा साडीमा वेहुलीको आवरण बनाएर जीन्दगी भर नछुटिने बाचाका साथ कोठामा भित्र्याएको पहिलो आवरण भित्रको वास्तविक राक्षसी रूप उसमा पाएपछि म पात्रलाई लोग्नेप्रति घृणा मात्रै लागेन ऊ हृदयबाटै वाहिरियो ।

दिनदिनै पीडाको लपकोमा जल्दै जाँदा अवस्था भन भयानक एवं निन्दनीय बन्न थाल्यो । श्रीमान्का साथी भनी दुई जना आएकाहरुले जबरजस्ती शरीर खोतलेर गएपछि लरबराउँदै

आएको लोग्नेबाट आफुले नै पठाएको थाहा पाएपछि र श्रीमतीका नाममा अन्य चार जनासंग आफूलाई जस्तै धम्क्याएर पैसा असुल्ने जस्तो घृणित कुराले म पात्रलाई बर्दीको पछाडि बसेर बर्दीकै दुरुपयोग गरेको निन्दनीय काम देखेपछि आफु त्यही बर्दी पहिराएर सत्यको साथ दिन्छु भन्ने अठोट गरिन् तर सपना पुरा गर्ने चाहनामा राष्ट्रको मै हुँ भन्ने मान्छेहरुको अगाडि समेत कैयौं पटक नाड्गिदा पनि सपना पुरा गरिदिन्छु भन्नेहरु आफैँ सपना पुरा गरेर गएपछि उनको इच्छा निराशामा परिणत भएको छ । यसरी सामाजिक र सांस्कृतिक प्रचलनले पनि नारीलाई होच्याएको र विभेद गरेको कुराप्रति कथाकारले आक्रोश व्यक्त गरेकी छन् ।

४.५.१६.२ चरित्रचित्रण

कथाको चरित्र म पात्र सीधा स्वाभिमानी इमान्दारिता भएकी रेष्टुरेन्टमा काम गर्ने केटी हुन् । बर्दीधारीले विवाहको नाटक गरी आफु माथि गरेको अन्याय, अत्याचार, शोषण, दमनले बर्दीधारीको असली रूप प्रति घृणा र वितृष्णाको भाव पैदा गरिदिन्छ । यस कथामा म पात्र स्थिर र मञ्चीय अनुकूल पात्रकी रूपमा आएकी छिन् । पतिको खास्टो भित्रको राक्षसी रूप ऊ पात्र प्रतिकूल पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.१६.३ परिवेश

प्रस्तुत कथामा सहरी परिवेशको चित्रण पाइन्छ । सानो भाडाको कोठा, रेष्टुरेन्टको पेशाले सहरी परिवेशको चित्रण गरेको छ । एउटा असल पत्नीले असल हृदयले आफ्नो पतिलाई गरेको माया र पति भित्रको पाशवीक एवं दानवीय मनोवृत्तिको प्रस्तुतीलाई कथाले आफ्नो परिवेश बनाएको छ ।

४.५.१६.४ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथाको प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रको सक्रिय भूमिका रहेको छ । कथाकारले कथामा आफु म पात्रको रूपमा रहेर श्रीमानको क्रियाकलापको वर्णन गरेकी छ । कथाकी प्रमुख म पात्रले जीवनका सम्पूर्ण घटनाहरु स्वयं उपस्थित भएर प्रस्तुत गरेकोले प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिविन्दु पद्धति अड्गालिएको पाइन्छ ।

४.५.१६.५ भाषाशैली

कथामा सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । आत्मसंस्मरणात्मक शैलीमा लेखिएको यस कथा सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । म पात्र र श्रीमानविचको संवादात्मक प्रस्तुती कथामा छ । सपना पुरा गरेर इन्द्रेणी भै विलाउनु, सुनका अण्डा पार्ने कुखुरा जस्ता उखान टुक्काहरुले कथालाई रोचक बनाउनुका साथै धरखराउँदै, चुपचाप, नीलानीला, सुरुसुरु जस्ता द्वित्व र वाली, चुलेसी, कामदार जस्ता समस्त शब्दहरुको प्रयोगले कथा उत्कृष्ट बनेको छ ।

४.५.१६.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य एकपल्टको भेट र फोनमा भएको कुराकानीको आधारमा मात्र कुनै व्यक्तिको भित्री रूपको आंकलन गर्न सकिँदैन, एकछिनको व्यवहार त उसको वनावटी पनि हुन सक्छ भन्ने देखाउनु रहेको पाइन्छ ।

४.५.१७ कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ सत्रौं कथा हो । राजनैतिक विषयवस्तुमा आधारित यो कथा माओवादी युद्ध र त्यस भित्र लुकेको माया, प्रेम, विवाह, सन्तानको पीडा बोध र बाध्यात्मक देह व्यापारजस्ता विषयवस्तु यस कथाका मुख्य सारवस्तु हुन् । पूर्वदीप्ती शैलीमा लेखिएको यस कथामा समाजमा विद्यमान विकृति विसङ्गतिको विरोध गरिएको छ ।

४.५.१७.१ कथानक

प्रस्तुत कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ कथामा कथाकी प्रमुख पात्रहरु म र ऊ बीच संवादात्मक प्रस्तुती पाइन्छ । ऊ पात्रको जीवनमा घटित घटनावलीलाई कथाको मुख्य विषयवस्तु बनाइएको छ । काठमाडौंको सानो कोठामा भएको बसाइ आमा बाबुको सहमतिपछि छाडी गाउँ जाँदा उसलाई बाटैमा वितृष्णा पैदा हुँदै जान्छ । भुप्रो घरमा पुगेपछि अर्की आमा, दाजु र हजुरआमाले आमा र आफु प्रति गरेको हेलाजन्य व्यवहारबाट उनीहरुमा वैराग्य उत्पन्न भएपछि माओवादी पार्टीमा लागेको पाइन्छ । युद्धको अन्त्यपछि

घरवारविहिन ऊ कामको खोजीमा गाउँको आशा दिदीसँग काठमाडौं त पुगिन्छन् तर राम्रो काम लगाइदिन्छु भन्दै उसैद्वारा आफ्नो घरको कोठामा बन्दी पारिन्छ । देह व्यापार गर्नुपर्ने बाध्यता उसलाई पर्छ । तिन वर्षपछिको कष्टपूर्ण भोगाइपछि एक जना पत्रकार रिसर्चको लागि भाग्यवश कोठामा पुगेपछि जीवनमा साक्षात् भगवान भेटेसरह हुन्छ । त्यहाँबाट फुत्कने अवसर पाएपछि आशामाया जस्तो शोषित अत्याचारीलाई खोरमा हाल्न सफल भई बाँकी दिन स्वतन्त्रतापूर्वक विताउन सकेको देखिन्छ ।

क्रान्तिको नाममा तेह्रवर्षे बालकलाई युद्धमा होमिन बाध्य पार्ने र पहुँच बलियो भएपछि व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा माथि उठ्न नसकेका माथिल्ला ओहोदाका व्यक्ति प्रति व्यङ्ग्यात्मक प्रस्तुती कथामा गरिएको छ ।

४.५.१७.२ चरित्रचित्रण

यस कथाकी प्रमुख चरित्र ऊ पात्र हुन् । सामाजिक भेदभाव हटाउने वहानामा बाध्य पारी युद्धमा लगाइएकी र बृहत शान्ति सम्झौतापछि देह व्यापार जस्तो पीडाबाट फुत्किन सफल ऊ कथाकी मञ्चीय तथा बद्ध पात्र हुन् । म सहायक पात्र हो । जसले कथालाई अगाडि बढाउन सहयोग गरेकी छिन् । कथाका आमाबाबु, सौतेनी आमा, दाजु, दाजु, हजुरआमा गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । आशा दिदी प्रतिकूल पात्रका रूपमा आएकी छिन् । धेरै पात्रहरूको प्रयोग यस कथामा राजनैतिक परिवर्तनको पक्षमा लागेको व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत इच्छा र आकांक्षालाई तिलान्जली दिन सक्नु पर्छ भन्ने कुराको पुष्टि पाइन्छ ।

४.५.१७.३ परिवेश

कथाको परिवेश माओवादी जनयुद्धको समय र काठमाडौं ठमेलको महलमा बाध्य पारिने देह व्यापारको छ । कथाकी ऊ पात्रले युद्धको नाममा बाह्र वर्ष देखि गर्नु परेको संघर्ष र बृहत शान्ति सम्झौतापछि जागिरको वहानामा गर्नु परेको तिन वर्षे देह व्यापारलाई देखाइएको छ । यस कथाले छोराको चाहना राखी छोरीलाई गर्ने अपहेलना जस्तो रुढिवादी, अन्धविश्वास र कुसंस्कारको विरोध गरेको छ ।

४.५.१७.४ दृष्टिविन्दु

यस कथामा माओवादी दश वर्षे द्वन्द्वकालले बालबालिकालाई युद्धमा होमिन बाध्य पारी तिनको सुन्दर जीवन तहसनहस भएको कुरा देखाइएको छ । यस कथामा प्रथम पुरुष र तृतीय पुरुष प्रधान कथन ढाँचा पाइन्छ । कथाकार स्वयं उपस्थित भई ऊ पात्रको जीवनका घटनावली कोट्याइएको र ऊ पात्रले खुलस्त भनेकोले पनि दुवै दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको हो ।

४.५.१७.५ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली सरल छ । राजनैतिक विषयवस्तु र सामाजिक यथार्थवाद दुवैमा यस कथा आधारित छ । म र ऊ बीचको संवादात्मक प्रस्तुती कथामा उल्लेख छ । पुलुकक, सुटुकक, भुसुकक, सर्वोच्च जस्ता अनुकरणात्मक शब्दका साथै चड्कनैचड्कन, घटघट, पुरापुरी, भनभन, थरथरी जस्ता द्वित्व व्युत्पन्न शब्दहरु र आमाबाबु, कार्यक्रम, सन्तान, जिम्मेवार जस्ता समस्त शब्दहरुको प्रयोगले कथा रोचक एवं मिठासपूर्ण बनेको छ ।

४.५.१७.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाको उद्देश्य युद्धमा संलग्न व्यक्तिहरुले लक्ष्यलाई लत्याई पदलाई मात्र ताक्ने र विगतका वाचा कसमलाई लत्याउने प्रवृत्तिप्रति विरोध गर्दै दलका ठूला नेताहरुको व्यवहार प्रति असन्तुष्टि देखाइएको छ । साथै देहव्यापार जस्तो जघन्य अपराधमा संलग्न व्यक्तिले अन्तत सजायको भागिदार हुनुपर्ने कुरालाई देखाउनु रहेको पाइन्छ ।

४.५.१८ राजीनामा कथाको विश्लेषण

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत राजीनामा अन्तिम कथा हो । कथामा राजनैतिक विषयवस्तु र त्यसभिन्न लुकेर रहेको विकृति, विसङ्गतिलाई कथावस्तु बनाइएको छ । राजनीतिक नाममा गरिने शोषण, दमन, हिंसा जस्ता तल्ला स्तरका व्यवहार कथामा समेटिएको छ ।

४.५.१८.१ कथानक

कथाकी मञ्जु आफ्नो त्याग तपस्या र बलिदानले सभासद जस्तो पदमा पुगेकी हुन् । उनले गाउँका सिधा जनतालाई आफु पदमा पुगी उनीहरूको समस्याको समाधान गरी गाउँको जीवनस्तर माथि पुऱ्याउने प्रण गरी त्यहाँसम्म पुगेकी थिइन् । उनको जुन इच्छा आकांक्षा थियो त्यो प्राप्त त भयो तर सदनमा ठूलाको भाषण सुन्ने र आफु मुकदर्शक बनि बस्नुपर्ने, मनमा लागेका धारणाहरू भित्रै पिल्साउनु पर्ने जस्ता कुराले स्वयंममा हीनताबोध भइरहन्छ । जनताका सामु राखेका बाचा खेर जाने डर एकातिर छदैं थियो भने अर्कोतिर सदनमा मुख्य व्यक्तिको आग्रह स्वीकार्नु पर्ने बाध्यता । छलफल गर्ने विषयमा पनि पार्टीका चार जना टाउके नेता भए पुग्ने । संविधान सभामा आफ्नो उपस्थितिको अर्थ नदेख्न थालेपछि निराश भएर कविता लेख्ने आदत बसिसकेको मञ्जुलाई कविता सङ्ग्रह निकाल्न मन लाग्यो । हिजो मात्र निस्किएको आफ्नो किताब बोकेर उनको आदर्श पात्र जसको प्रभावले उनी यहाँ सम्म आएकी थिइन्, उनकै घरमा गएर त्यो किताब दिने निर्णय गरी घर पुग्दा गेट खोल्ने देखि लिएर आतिथ्यको सत्कार गर्ने काम मात्र उनीहरूबाट भएन, स्वतन्त्रताको उपभोग गर्न पाउनु पर्ने भन्दै पाशविक व्यवहार उनी माथि गर्न थालेपछि त्यहाँबाट फटाफट सिँढी ओर्लिन् । यति वरिष्ठ उसको देवता राक्षस भएको देखेर उनलाई आस्थाको सगरमाथाबाट निकै तल झार्‍यो । त्यसपछि राक्षसी अनुहार नहेर्ने बाचाका साथ आफ्नो गरिमामय पदबाट राजीनामा दिइन् । हिंसामा नभइ स्वतन्त्रतापूर्वक बाँच्न पाउनु पर्ने अधिकारको सदुपयोग गरी गाउँका साधारण जनता जस्तै जीवन विताउने निर्णयमा पुगिन् । आफु माथि हिंसाजन्य व्यवहार भएपछिको नारी मनको मनोदशालाई यस कथाले राम्ररी चित्रण गरेको छ । नेपाली राजनीतिमा विद्यमान महिला माथि हुने हिंसाजन्य व्यवहार र त्यसबाट देखा पर्ने परिस्थितिलाई कथाले प्रस्तुत गरेको छ ।

४.५.१८.२ चरित्रचित्रण

प्रस्तुत कथा नारी समस्यामुलक कथा हो । नारीलाई हेर्ने पुरातनवादी पद्धति र संस्कृतिको विरोध कथामा पाइन्छ । कथाकी मुख्य चरित्र मञ्जु हो । त्याग, तपस्या र बलिदानले पाएको सभासद जस्तो राष्ट्रको उच्च पदलाई त्यही सदनको मुख्य व्यक्तिले गरेको अमानवीय व्यवहारको कारण गुमाउनु परेको छ । जसले गर्दा काठमाडौँ प्रति वितृष्णा पैदा भइ गाउँ फर्की भैंसी पाल्ने निर्णयमा पुगिइन् । उनी एक पीडित नारी भएर पनि स्वतन्त्र अनुकूल पात्र

हुन् । उनको विस्वासलाई घात गर्ने सम्माननीय सदनको एक मुख्य व्यक्ति प्रतिकूल पात्र हो । घर, परिवार, गाउँका सिधा जनताहरु गौण पात्रका रूपमा आएका छन् ।

४.५.१८.३ परिवेश

यस कथा सहरी परिवेशमा लेखिएको छ । संविधान सभा, ठूला घर, पाहुनाको स्वागत गर्ने शैलीले सहरी परिवेशलाई जनाएको छ । कडा मेहनतपछि पाएको सभासदको पदलाई समकक्षी एक व्यक्तिले मञ्जुको विश्वासमा कुठाराघात गरेपछि उनले त्यागनु परेको जस्तो दयनीय परिवेशलाई पनि कथामा समाविष्ट गरिएको छ । यसबाट उपलब्धी हासिल गर्न धेरै समय पर्खनुपर्छ तर त्यही उपलब्धी नष्ट हुन सानो समय भए येष्ट हुने कुराको चित्रण कथामा पाइन्छ ।

४.५.१८.४ दृष्टिविन्दु

यस राजीनामा कथामा देश र जनताको सेवा गर्ने आशा राखी मञ्जु राजनीतिमा लागेको पाइन्छ । कडा परिश्रमपछि उसले इच्छा राखेको ठाउँमा पुगेको देखिन्छ । ठूलाको भाषण सुनी मुकदर्शक बन्नुमात्र नभएर पाशविक व्यवहार समेत ऊ माथि भएपछि बाध्य भएर पद त्याग गरेको देखिन्छ । यसरी मञ्जुका जीवनमा घटित घटनावलीलाई आधार बनाएर कथाको सिर्जना गरिएकाले तृतीय पुरुष बाह्य दृष्टिविन्दु प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५.१८.५ भाषाशैली

सरल भाषाशैलीको प्रयोगले कथालाई सरल र सहज बनाएको छ । कथामा मान्छेहरु, भान्छाकोठा, छोराछोरी, आमाबाबु जस्ता समस्त शब्दहरु प्रयोग हुनुका साथै आलोपालो, पुरापुरी, गतिविधि, पछिपछि जस्ता द्वित्वयुक्त शब्दहरुले कथालाई मिठासपूर्ण बनाएको छ ।

४.५.१८.६ उद्देश्य

प्रस्तुत कथा नारी समस्यामूलक कथा हो । नारीलाई हेर्ने पुरातनवादी दृष्टिकोणमा लेखिएको यस कथामा राष्ट्रको माथिल्लो तहमा पुगेका सिमित महिलाहरुले स्वविवेकले काम गर्न नपाउने , अरुबाटै सञ्चालित बन्नुपर्ने जस्ता रुढीवादी सोच र संस्कृतिको विरोध गरिएको छ । यस्ता समस्यालाई केलाउनु नै कथाको उद्देश्य पाइन्छ ।

४.६ तत्वगत आधारमा **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहका कथाहरुको मूल्याङ्कन

कथाकार हरिमाया भेटवालका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरुको वाच्य कथातत्वका आधारमा विश्लेषण गरिसकिएको छ । यहाँ तिनै समग्र कथाहरुको आन्तरिक विधातात्विक आधारमा मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

४.६.१ कथानक

कथाकार हरिमाया भेटवालका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत अठार ओटा कथाहरुमध्ये पन्ध्रओटा कथाहरु महिलाका दुःख, पीडा, वेदना, असमानता, भेदभाव आदि चित्रण गर्ने दृष्टिले लेखिएका छन् । बाँकी तिनओटा कथाहरु कुकुरहरु रोइरहेका छन्, आँखाहरु मरेका छैनन् र डि. भी. शीर्षकका कथाहरुमा पुरुष समस्याको चित्रण गरिएका छन् । यी अठार ओटा कथाहरुमध्ये यात्रा, सत्य वयानको साक्षी, आँखाहरु मरेका छैनन्, बन्दुक र कलम, पारपाचुके जस्ता सातओटा कथाहरु मध्यम वर्गीय सामाजिक परिवेशका पात्रहरु समावेश गरिएका छन् । हतकडी, कुकुरहरु रोइरहेका छन्, दिदीको माया, रातो कोट, पर्खाइ, विवाह, जीन्दावाद र मुर्दावादका नाराहरु, बाँध फुटेपछि, बर्दी, कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ, राजीनामा जस्ता कथाले निम्न वर्गको जीवनस्थिति र चरित्रलाई प्रस्तुत गरेकी छन् । **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रह भित्रका सबै कथाहरुको तुलना गर्दा निम्नवर्गीय समाज र पात्रहरुका चित्रण भएका कथाहरु बढी सफल देखिन्छन् । उनका कथाहरुमा गरिवि र यथार्थको चित्रण गरिएको छ । त्यसैले पाठकको मन अवश्य लोभ्याउँछ ।

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत अठार ओटा कथामा महिलाका पीडालाई समेटेर लेखिएको छ । अधिकांश महिलाले भोगेका गरिविका पीडालाई प्रस्तुत गरिएका छन् । नारी पीडा खान नपाउनु र लाउन नपाउनुमा मात्र सीमित हुँदैनन्, तिनका अनेक स्वरुप हुन्छन् भन्ने यथार्थलाई पनि यी कथाहरुले देखाएका छन् ।

मूलतः **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहका कथामा महिला केन्द्रित कथानकको प्रयोग गरिएको छ ।

४.६.२ चरित्रचित्रण

कथा मानवीय जीवनको वर्णन हो र यसले मानव जीवनको वर्णन चरित्र मार्फत गर्दछ । तसर्थ चरित्र कथाको प्रमुख अंग हो । प्रस्तुत **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहका कथामा प्रयोग गरिएका पात्र वा चरित्रको भूमिकामा लिङ्गको आधारमा, कथाको आधारमा, कार्यको आधारमा, स्वभावको आधारमा, सामाजिक सम्बन्धको आधारमा, प्रवृत्तिको आधारमा र आसन्नताको आधारमा प्रत्येक कथाको पात्रको वर्णन गरी तलको तालिका स्पष्ट पार्न प्रयास गरिएको छ ।

क्र. सं.	कथा	पात्रहरु	लिङ्गको आधारमा	कार्यको आधारमा	स्वभावको आधारमा	सामाजिक सम्बन्धको आधारमा	प्रवृत्तिको आधारमा	आसन्नताको आधारमा
१	हतकडी	तुलसी सत्यनारायण छोरी आगन्तुक बर्दीधारीहरु	नारी पुरुष नारी पुरुष पुरुष	प्रमुख सहायक सहायक गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय वर्गीय वर्गीय समूह	अनुकूल प्रतिकूल अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य
२	कुकुरहरु रोडरहेका छन्	म बुबाआमा प्रभा साहिंला काका सुरक्षाकर्मीहरु मगर्नी दिदी	पुरुष दुवै नारी पुरुष पुरुष नारी	प्रमुख सहायक सहायक गौण गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय समूह निम्न वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल अनुकूल	मञ्चिय मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य
३	यात्रा	म बुढीआमा परिचारिका	नारी नारी नारी	प्रमुख सहायक गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन	मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य
४	सत्य वयानको साक्षी	सन्दिपा पिताम्बरी बुढीआमा प्रहरी जवानहरु मानव अधिकारवादीहरु	नारी नारी नारी पुरुष दुवै	प्रमुख सहायक गौण गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन गतिहीन	मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल अनुकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य
५	फोटोफ्रेम	कृष्णमाया लालबहादुर पुलिस	नारी पुरुष दुवै	प्रमुख सहायक गौण	गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय प्रतिनिधि	अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य
६	दिदीको माया	जमुना निर्मल गंगा सञ्जय	नारी पुरुष नारी पुरुष	प्रमुख सहायक सहायक गौण	गतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य
७	आँखाहरु मरेका छैनन्	प्रफुल्ल ईश्वर सरिता डाक्टरहरु	पुरुष पुरुष नारी दुवै	प्रमुख सहायक सहायक गौण	गतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय समूह	अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय

		पुलिसहरु	दुवै	गौण	गतिहीन	समूह	प्रतिकूल	
८	रातो कोट	म नितेश नम्रता चम्पा	नारी पुरुष नारी नारी	प्रमुख सहायक गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य
९	पर्खाइ	जुनेली कृष्णमाया बाआमा अमर सन्तेदाई	नारी नारी दुवै पुरुष पुरुष	प्रमुख सहायक गौण सहायक गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य मञ्चिय नेपथ्य
१०	बन्दुक र कलम	म सिर्जना शैलेस वीरमाया इन्द्रकुमारी	नारी नारी पुरुष नारी नारी	प्रमुख सहायक सहायक गौण गौण	गतिशील गतिहीन गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय नेपथ्य मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य
११	विवाह	उरु मिनु बा आमा समलिङ्गी टेलिभिजन प्रस्तोता	नारी नारी दुवै — पुरुष	प्रमुख सहायक गौण गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य
१२	जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरु	म त्यो मान्छे डाक्टरहरु पुलिसहरु छोरा	पुरुष पुरुष दुवै दुवै पुरुष	प्रमुख सहायक गौण गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय	अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य
१३	पारपाचुके	म श्रीमान भंगेराका जोडी छोरी	नारी पुरुष पंक्षी नारी	प्रमुख सहायक सहायक गौण	गतिशील गतिहीन गतिशील गतिशील	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय — निम्न वर्गीय	अनुकूल प्रतिकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय नेपथ्य मञ्चिय मञ्चिय
१४	बाँध फुटेपछि	म आइते गाउँलेहरु	नारी पुरुष दुवै	प्रमुख सहायक गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य
१५	डि. भी.	म छोरा श्रीमती	पुरुष पुरुष नारी	प्रमुख सहायक गौण	गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य
१६	बर्दी	म ऊ साथीहरु राजनीतिज्ञहरु	नारी पुरुष पुरुष पुरुष	प्रमुख सहायक गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिहीन गतिहीन	निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय	अनुकूल प्रतिकूल प्रतिकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य नेपथ्य
१७	कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ	म ऊ बा आमा पार्टीका साथीहरु	नारी नारी दुवै दुवै	प्रमुख सहायक गौण गौण	गतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल अनुकूल	मञ्चिय मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य

		पुलिसहरु वजै जेठीआमा आशा दिदी पत्रकार	पुरुष नारी नारी नारी पुरुष	गौण गौण गौण गौण गौण	गतिहीन गतिहीन गतिहीन गतिशील गतिशील	मध्यम वर्गीय निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय	प्रतिकूल प्रतिकूल प्रतिकूल प्रतिकूल अनुकूल	नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य नेपथ्य
१८	राजीनामा	मन्जु साथीहरु सभासदहरु वरिष्ठ नेता	नारी दुवै दुवै पुरुष	सहायक प्रमुख गौण गौण	प्रगतिशील गतिशील गतिशील गतिहीन	निम्न वर्गीय निम्न वर्गीय मध्यम वर्गीय मध्यम वर्गीय	अनुकूल अनुकूल अनुकूल प्रतिकूल	मञ्चिय मञ्चिय नेपथ्य मञ्चिय

४.६.३ परिवेश

कथा समाजको वयानको आलेख हो । यसले समाजको वर्णन परिवेश मार्फत गर्दछ । कथाले देशकाल र परिवेशलाई आत्मसात गरेको हुन्छ । परिवेश मार्फत नै कथा त्रासद, कामद, सरल र जटिल बन्दछ । परिवेशको विश्लेषण पनि कथाको विधातात्विक विश्लेषण गर्ने क्रममा नै चर्चा भएको हुँदा सामान्य चर्चा गरिएको छ ।

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहभित्रका ग्रामिण र सहरी दुवै परिवेशको चित्रण छ । यस सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथा मध्ये कुकुरहरु रोइरहेका छन्, पर्खाइ, बाँध फुटेपछि तिनवटा कथाहरु ग्रामिण परिवेशका छन् । यस्तै नारी पीडा अभिव्यक्तिका क्रममा हतकडी, सत्य वयानको साक्षी, फोटोफेम, पर्खाइ र कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ रहेका छन् । यी सबै कथामा नारीका दुःख प्रस्तुत गरिएका छन् । साथै आँखाहरु मरेका छैनन्, पारपाचुके र विवाह कथाले पुरातनवादी संस्कृतीको विरोध गरेका छन् । राजीनामा र बर्दी कथाले मानवीय दुर्नियतिका त्रासदीपूर्ण घटनाको उल्लेख गर्दै राजनैतिक परिवेशलाई जनाएको छ । अन्य छ वटा कथाहरु यात्रा, दिदीको माया, रातोकोट, बन्दुक र कलम, जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरु, डि. भी. ले सहरीया परिवेशको चित्रण गरेका छन् ।

४.६.४ दृष्टिविन्दु

कथा रचना गर्दा कथाकार जुन ठाउँमा उभिन चाहेको छ, त्यो कथाको दृष्टिविन्दु हो । कथामा प्रथम पुरुष प्रधान रहेमा आन्तरिक दृष्टिविन्दु र तृतीय पुरुषप्रधान रहेमा वाह्य दृष्टिविन्दु रहन्छ ।

कथाकार हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा आन्तरिक र वाह्य दुवै दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । प्रस्तुत कथाहरु मध्ये कुरुरहरु रोइरहेका छन्, दिदीको माया, रातोकोट, बन्दुक र कलम, पारपाचुके, बाँध फुटेपछि, डि. भी. र बर्दी कथाहरुमा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएका छन् भने हतकडी, सत्य वयानको साक्षी, फोटोफ्रेम, पर्खाइ, विवाह, जिन्दावाद र मूर्दावादका नाराहरु जस्ता कथाहरुमा वाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग गर्नुका साथै यात्रा, आँखाहरु मरेका छैनन् र कथाको खोजीमा भेटिएकी ऊ कथामा आन्तरिक र वाह्य दुवै दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएका छन् ।

४.६.५ उद्देश्य

मैनका मान्छेहरु कथा सङ्ग्रहका समग्र कथाहरुको उद्देश्य स्पष्ट देखिन्छ । सामाजिक यथार्थ निम्न वर्गीय समाज र पात्र चित्रण, नारीवादी दृष्टिकोण, दशवर्षे द्वन्द्वकालको प्रभाव, चेलिवेटी बेचबिखन र सामाजिक अन्धविश्वासको चित्रण नै यस सङ्ग्रहको उद्देश्य देखिन्छ ।

४.७ निष्कर्ष

कथा मानव जीवनको पूर्वार्द्धको युगदेखि नै प्रारम्भ भएको मानिन्छ । त्यही बेला वनमजुले कथा भन्ने र सुन्ने गर्थे । नेपाली कथाको पनि पौराणिक काल श्रुती परम्परामा नै आधारित थियो । त्यसको लेख्य रूप उन्नाइसौँ शताब्दीको शाह कालबाट प्रारम्भ भएको देखिन्छ । नेपाली कथाको विकासक्रममा पूर्वीय र पाश्चात्य दुवै साहित्यबाट केही न केही तत्व ग्रहण गरी आधुनिकतातिर लम्किएको तथ्य भेटिन्छ ।

पत्रपत्रिकाको प्रकाशन सँगै नेपाली कथा विधाले पनि आधुनिकतालाई आत्मसात् गरेको ठोक्नुवा गर्न सकिन्छ । नेपाली कथा विधाले गुरुप्रसाद मैनालीको **नासो** कथाबाट आधुनिकताको श्रीगणेश गरेको हो । अतःगुरुप्रसाद मैनालीबाट सुरु भएको सामाजिक यथार्थवादी धाराले विभिन्न चरणहरु पार गर्दै वर्तमान समयसम्म पनि हिडिरहेको छ । यही समाजवादी यथार्थवादी धारालाई टेक्दै आधुनिक नेपाली कथाको तेस्रो चरणमा आफ्ना सहवर्ती कथाकारहरुकै हाराहारीमा देखा पर्ने एउटी प्रतिभाशाली नारीवादी कथाकार हरिमाया भेटवाल हुन् ।

कथाकार हरिमाया भेटवालको दोस्रो कथा सङ्ग्रह **मैनका मान्छेहरु** (२०६८) प्रकाशन गरी आधुनिक नेपाली कथाको तेस्रो चरणमा प्रगतिशील नारी कथाकारको पङ्क्तिमा उभिएकी छन् । उनका दोस्रो दर्जा (२०६३) र आहाल (२०६९) नाटक कथा सङ्ग्रह कृतिका रूपमा आएका छन् । उनको **मैनका मान्छेहरु** दोस्रो कथा सङ्ग्रह हो । यसमा अठार ओटा कथाहरु सङ्गृहीत छन् । उनी प्रगतिवादी चेतनाका हिमायती भएका कारण उनका प्रायः सबै कथाका नारी पात्रहरु चेतना र विद्रोहका लागि आन्दोलित बनाउने प्रयास भएका छन् । उनका कथाहरुमा अन्धविश्वास र छुवाछुतको विरोध गर्दै मान्छे, मान्छे, बिचमा समानताको अभियान अगाडि बढाइएको छ । उनको हतकडी र राजीनामा जस्ता कथामा नारीको मानवीय दुर्नियतिका पक्षलाई खोतल्ने प्रयास गरिएको छ भने बाँकी सोह्रवटा कथाहरुमा भने नारीहरुलाई चेतनाका लागि पनि अग्रसर गराइएका छन् । यसरी **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा कथाकार हरिमाया भेटवाल प्रगतिशील नारीवादी कथाकारका रूपमा उभिएको पाइन्छ ।

अध्याय पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१ उपसंहार

हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन र विश्लेषण भइसकेको छ । यस अध्ययनमा उक्त अध्ययन विश्लेषणको सारांश र सोधको निष्कर्ष निकाल्ने काम गरिएको छ ।

मैनका मान्छेहरु वि. सं. २०६८ सालमा साभा प्रकाशनद्वारा प्रकाशित कथा सङ्ग्रहमा अठार ओटा कथाहरु सङ्ग्रह गरिएका छन् । सर्वप्रथम २०५८ सालमा **सपना बोकेका आँखाहरु** शीर्षकको कथा मधुपर्कमा प्रकाशित गरी कथा क्षेत्रमा प्रवेश गरेकी उनको **दोस्रो दर्जा** कथा सङ्ग्रह २०६३ सालमा प्रकाशित भएको छ । यसमा जम्मा चारवटा कथाहरु सङ्गृहीत छन् । प्रस्तुत शोधपत्रमा हरिमाया भेटवालका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरुको विधातत्वका आधारमा विस्तृत अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्याय एकमा शोध परिचयलाई प्रस्तुत गरिएको छ । जस अन्तर्गत शोधपत्रका अङ्गहरु विषय परिचय, समस्या कथन, शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्व, शोधकार्यको मूल्याङ्कन, सङ्कलन विधि, शोध विधि, शोधपत्रको रुपरेखालाई विस्तृत विवरणसहित तयार गरिएको छ ।

कथाकार हरिमाया भेटवालको सङ्क्षिप्त जीवनी र व्यक्तित्वलाई अध्याय दुईमा प्रस्तुत गरिएको छ । जसमा उनको परिचय, वाल्यकाल र शिक्षा, सेवा र संलग्नता, सामाजिक सेवा, लेखन कार्य, विदेश भ्रमण, रुची र उनले हालसम्म पाएका सम्मान र पुरस्कारका बारेमा शोध नायिकासँग प्रत्यक्ष भेटघाट गरी विवरणात्मक रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आधुनिक नेपाली कथा परम्परामा हरिमाया भेटवालका बारेमा अध्याय तिनमा विश्लेषण गरिएको छ । जसमा नेपाली कथा परम्पराले सुरुदेखि हालसम्म पार गरेका मोडहरुलाई विभिन्न धारामा विभाजन गरी प्रष्ट व्याख्या एवं विश्लेषण गर्ने काम गरिएको छ । साथै कथाकार हरिमाया भेटवालका कथा विधामा पाइने प्रवृत्तिहरुलाई पनि उल्लेख गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्यको मूल उद्देश्य **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययन गर्नु रहेको हुनाले अध्याय चारमा कथाको परिचय, **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको परिचय र विधातात्विक आधारमा यस कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत सम्पूर्ण कथाहरुको व्याख्या एवं विश्लेषण गर्ने कार्य गरिएको छ । जसमा भेटवालद्वारा लिखित कथाहरुले दिन खोजेको सामाजिक सन्देश, राजनीतिक सन्देश, नैतिक एवं धार्मिक चेतना जस्ता विविध पक्ष, विपक्ष स्पष्ट हुन सकेको छ ।

प्रस्तुत **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा कथाकार भेटवालका सबै कथाहरु नारीका पक्षमा लेखिएका छन् । उनले नारीका सम्बेदनालाई आफ्नो विषयको फलक बनाएकी छन् । उनले नारी सम्बेदनालाई अनेकौं रंग, अनेकौं कोण र अनेकौं रेखाबाट उतार्ने कोशिस गरेकी छन् ।

यस कथा सङ्ग्रहमा प्राय सबै कथाहरु रैखिक ढाँचामा लेखिएका छन् भने केही कथाहरु चक्रीय ढाँचामा लेखिएका छन् । उनका धेरैजसो कथाहरुमा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । केही कथाहरुमा बाह्य दृष्टिविन्दुको पनि प्रयोग भएको छ ।

हरिमायाका **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत कथाहरु छोटोछोटा वाक्य र सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएका छन् । कथाकारको आफ्नै विशेषता भन्नु नै छोटो विषय र थोरै पात्रको प्रयोग गर्नु हो । सरल र सहज, शिल्प विचारको प्रयोगले गर्दा कथा रसिलो बन्न पुगेको छ । बोलीचालीको भाषा प्रयोगले उनका कथाहरु पढ्दा लाग्छ उनी भनिरहेको र हामीले सुनिरहेको आभास हुन्छ । उनका अधिकांश कथाहरुमा ग्रामीण सरलता र सहजता भल्कन्छ ।

कथाकार हरिमाया भेटवाल सामाजिक यथार्थवादी, प्रगतिवादी कथाकार हुन् । समाजमा व्याप्त भेदभाव, अन्याय, अत्याचार, दमनको चित्र उनका कथाहरुमा कोरिएका छन् । नारी कथाकार भएर होला उनका कथाहरुले पीडित महिलाहरुको आवाजलाई उठाएका छन् । ती आवाजहरु एउटै विषयका रूपमा नभएर अनेक रूप, अनेक रंग र अनेक कोणबाट विविधतामा प्रस्तुत भएका छन् ।

५.२ निष्कर्ष

कथाकार हरिमाया भेटवालका कथाहरुमा सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । छोटोछोटा वाक्यको साथै बोलीचालीको भाषाले उनका कथाहरु मर्मस्पर्शी बनेका छन् । सबै पत्रानुकूल भाषाशैलीको प्रयोगले उनका कथाहरु मिठासपूर्ण बनेका छन् ।

यसरी विभिन्न प्रवृत्तिहरु अंगाल्दै हरिमाया भेटवालको कथा लेखन यात्रा अगाडि बढेको देखिन्छ । सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक पृष्ठभूमीमा रहेर कथाहरु रचना गर्ने भेटवालले गाउँ, सहर, हिमाल, पहाड सबै परिवेश कथामा चित्रण गरेकी छिन् । निम्न, निम्न मध्यम र मध्यम वर्गका पात्रहरुको प्रयोग कथावस्तु अनुसार सुहाउँदिला र स्वभाविक सरल भाषाशैली उनका कथाहरुमा पाइन्छ । समग्र नेपाली जनजीवन अनुसार स्वभाविक परिवेश र पात्र चयन गरि कथाहरु मार्फत मानवतावाद, अन्ध विश्वास प्रति विद्रोह, नारी चेतना, प्रकृति चित्रण, सामाजिक यथार्थता व्यक्त गर्न कथाकार सफल देखिन्छिन् ।

कथाकार हरिमाया भेटवालको **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहको विधापरक अध्ययनको शोध शीर्षकहरुलाई निम्न बुँदामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१. समाजका वर्गीय नारी पात्रहरुलाई अधिकारको निम्ति सचेत गराउनु नै कथाकार भेटवालको विषयगत सीमाहरु हुन् ।
२. समाजमा व्याप्त सामाजिक भेदभाव , अन्धविश्वास र कुसंस्कारको विरोध उनका कथामा पाइन्छ ।
३. महिला श्रमको मूल्य, समान शिक्षा र लैङ्गिक समानताको आवाज उठाउने कथाकार हुन् ।
४. सार्थक जनपक्षीय र उद्देश्यमूलक सृजना गर्ने कथाकार हुन् ।
५. परम्परागत मान्यताहरुप्रति प्रहार गर्दै नवीन यथार्थमा कथा लेख्ने कथाकार हुन् ।
६. द्वन्द्व र द्वन्द्वले पारेको प्रभावलाई कथामा उतार्ने कथाकार हुन् ।
७. प्रगतिशील नारीवादी कथाकारका रूपमा चिनिन्छिन् ।

सम्भावित शोध शीर्षकहरु

१. **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रहमा पाइने समसामयिक राजनीतिक चेतना
२. **मैनका मान्छेहरु** कथा सङ्ग्रह नारीवादी अध्ययन

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

- अवस्थी, महादेव (२०५८), नेपाली कथा, (भाग २), काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- भेटवाल, हरिमाया (२०६३), दोस्रो दर्जा, काठमाडौं : एसिया पब्लिकेशन ।
-(२०६८),मैनका मान्छेहरु, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
-(२०६९), आहाल, काठमाडौं : पैरवी बुक्स हाउस ।
- श्रेष्ठ, दयाराम (२०३९), पच्चिस वर्षका नेपाली कथा, काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
-(२०४६), आधुनिक नेपाली कथाका सन्दर्भहरु , काठमाडौं : नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
-(२०६६), अभिनव कथाशास्त्र, काठमाडौं : पालुवा प्रकाशन ।
-(२०६७), नेपाली कथा भाग ४, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
-(२०७०), नेपाली कथा र कथाकार , काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।
- आचार्य, नरहरी र अन्य (सम्पा) (२०५४), नेपाली कथा (भाग १, चौ. स.), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- चापागाईं निनु (२०६४), मार्क्सवादी चिन्तनमा सौन्दर्य, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- चैतन्य (२०६४), क्रान्ति र सौन्दर्य, काठमाडौं : प्रगतिशील अध्ययन केन्द्र ।
- ढकाल, घनश्याम (२०५४), मार्क्सवादी सौन्दर्य शास्त्रको विवेचना, पोखरा : विजय ढकाल ।
- ढकाल, घनश्याम, डा. जगदीश चन्द्र भण्डारी र अन्य (२०६७), मार्क्सवादी साहित्य र जनयुद्धको सौन्दर्य, काठमाडौं : अखिल नेपाल केन्द्रीय समीति ।
- ढकाल, रजनी (२०६९ भदौ ९), निम्न वर्गका कथा, नागरिक ।

त्रिपाठी, वासुदेव र अन्य (२०५८), नेपाली बृहत् शब्दकोश, काठमाडौं : नेपाली प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

थापा, हिमांशु (२०५०) , साहित्य परिचय , काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

भण्डारी, जगदीश चन्द्र (२०५५), प्रगतिवादी नेपाली कविता : रेखाङ्कन र विश्लेषण , काठमाडौं : मुन्ती भण्डारी ।

.....(२०६०), पृथक सृजन : पृथक निरूपण, काठमाडौं : मुन्ती भण्डारी ।

.....(२०६४), सौन्दर्यको भूमिका, काठमाडौं : अखिल नेपाल लेखक संघ ।

भण्डारी डा. जगदीश चन्द्र , डा. ताराकान्त पाण्डेय (२०६७) , प्रतिनिधि नेपाली समालोचना, काठमाडौं : विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा. लि. ।

